

Redogörelse för Hjalmar Appelgrens:
arkeologiska forskningsresor sommaren 1885.

Hj. Appelgrens kertonus arkeologiesten
tutkimusmatkasta kesällä 1885

1.

Paimio. 5.1-90

Kauhaisten maalla, pitäjän läntisim-
mässä osassa on santakuopasta löytynyt 2
kivistä vasarakirvestä, joista toinen on hyvin
litteä, toinen varustettu kahdella valin naar-
malla, pitkän ja poikkipäin, molemmat
rei'an kohdalla; molemmat kirveet olen tuo-
nut museoon.

Raut'alhon rusthollin lähellä olevassa
vuorella, sanotaan olevan rautarenkaita,
joihin muinoin olisi laivoja kiinnitetty,
mutta joita nyt ei enään löydetä. - Raut'
alhon ja Kamparlan välillä olevan ojan
yli käy silta, jota kutsutaan Paksan sil-
laksi. (Björck, Pikkion kk.)

Länsipuolella Paimion lahtea Wiksber-
gin säterin alle kuuluvalla Kyllölän ky-
län Pojon maalla on kylään vievän ajotien
varrella korkea vuoren kukkula, Holovuori,
jonka laella, kuusi- ja mäntymetsikössä
on iso, kovasti sammaltunut ja keskeltä-
syvällä kuopalla oleva "Hiittentarha".

hautaraunio, 15,50 ja 14,80 meteriä (n. 50 jalk.)
ristinsä, 1,80 m. (6 jalkaa) korkea. (Kts. kuvat
N° 1. ja 2.)

Laman kylän Jaakkolan maan metsäs-
sä, noin "verstas" matkaa kylästä päin luo-
della olevalla Walkosvuorella on myös hiit-
tentarha mutta paljoa pienempi. ¹⁾

Lahden itäpuolella mainittuun Skör-
bäckin metsässä olevan Hiittentarha, vaan
paikalla kysyessäni ei siitä tietty mi-
tään.

Meltolan säterin maalla ja sen ete-
läpuolella, Tuulan sotilaspuustellista $\frac{1}{2}$
venäjän verstas pohjoiseen on pitkulai-
nen ja kallioinen mäki, nimeltä Ran-
tametsä eli Kylmänorvon metsä; sen poh-
joispäässä, maen vierteillä on piene-
lainen, hyvin sammaltunut ja päältä
osaksi hävitetty kivikas, josta nousee
männyn ja katajaa; laajuus on 6. met.
ristinsä, korkein kohta noin 30 centm.

(1 jalka). Raunio alla on kalliopohja kal-
teva rannalle eli pohjoiseen päin, johon tu-

¹⁾ Björck. Muinaisy. Tukkiön ktsä.

eksi, vähäisen rotkon poikki oli ladottu
40. ja 60 centm.^m korkuinen, 4,30 metr^m pituinen
kiviseinä, joka sitten jatkui ulommai-
sena kehänä rauniossa, vaikka katkon-
naisena. Pisimmäinen kehä näytti koil-
lisella puolella olevan yhdessä ulom-
maisena kanssa. Pieskellä makasi iso
laakakivi, jonka alla oli toinen saman-
lainen, luultavasti palamisen kautta
muuttunut pieniksi liuskoiksi. Ktk-
kuun kuuluva oli epäilemättä eräpak-
su laakakivi, joka satoi kallellaan
edellisten viereissä. Maalaji kivikerrok-
sen alla oli rotkossa mustaa muttaa,
sitä lähempänä vähän ruskeampaa.
Hiittä löytyi arkun kohdalla, sisimmäi-
sen kehan alla ja ladotun seinän ul-
kopuolella; muuta ei. - (Kts. kuvat
3 ja 4.)

Vähän matkaa Rantametsästä itään-
päin on Alhonaarenmäki, jolla sanon-
taan löydetyn laivan kōli tammesta.

Mettolasta 2 ven. virstaa itään päin.
on metsässä Levomäki (t. Levonmäki)

Lindroosin löytö
6 1927.

jolla sanotaan olevan iso Hüttentarha.
Mettolan alle kuuluvan Wartsalon
kyllän yhteisellä maalla, kyllän ranta-
puolella, 300 a 400 askelta Paimion joen
rannasta nousee alankomaasta, petto-
jen ja niittyjen keskeltä n. 100 askelen
laajuinen kalliontoyras nimeltä Kenä-
mäki, joka jotenkin läheisessä muinai-
suudessa lienee ollut saarena (Päts. ku-
va 5.) ja 1. Maen keskellä kohoaa pie-
ni kirkka jonka itäpuolta ympäröi see-
sammaltunut kivikasa, "Hüttentarha",
18 met. pitkä, 9,50 leveä. Kasa, joka on
n. 1 tai 1½ met. korkuinen, ei nouse kil-
kan tasalle. Syvällä kivien ravoissa nä-
kyi hevoisen pääluita; olisiko mäkeä
myöhemmin käytetty uhripaikaksi. Pa-
ri kivenheittoa tästä luoteiseen on toi-
nen yhtä pieni mäki, jota sanotaan
Haltiamäeksi; niiden välissä on ve-
tela niitty. Haltiamäen pohjoispuolella,

3.
ihän niittymaan partaalla on matala
kallio, jonka halkeimasta tupevaa kivi-
kas lähdevesi. Lähde on pyhä; sen vedel-
lä on parantavainen voima ja etenkin
silmiä varten on se tehokasta. Wettä ottaes-
sa uhrataan sille rahoja, nappia, neu-
loja eli muuta ja se joka uhritavaraa
ottaa pois menettää silmänsä. Eräs juop-
po suutari otti kerran pois muutaman
rahan ja oli sitten "silmistään päästä"
kerrassaan kuitiksi. Tästä huolimatta
kaivoi kumminkin oppaani kallion ra'os-
ta esille lyjyy nappin ja 1/6 killingin rahan
vltä 1836. Maen eteläp. näytettiin 2 eli 3
soikeata ja pyöreää maakuoppaa, saman-
laiset k. Alhasten pettokankaassa, josta
alimpana. - Täällä näkyy usein myös sa-
veita: muu'an vaimo kuuli pesuvaattei-
tä proukutettavan joen rannassa, kappas-
se matkaa Haltiamäestä, vaikk'ei siellä
koskaan semmoista ole tehty, samoin
lapset, kun aidan vieressä olivat leh-
miä torjumassa, näkivät mäen alla

olevan ladon takaa ison mustan koiran
nousevan, joka ei ollut tavallinen koirä-
j. n. c.

Saman kylän Elhasten räissimaan
kahden mäen välisessä peltokankaassa ta-
lou pohjoispuolella on hietakuoppa, jon-
ka vieressä näytettiin 3 pienempää kuop-
paa (ennen on niitä ollut useampia);
siitä kymmentäkunta askelta on 5 saman-
laisia, n. 1 met. tai enemmän väliä toi-
sistaan; suurin niistä on 3 met. pitkä,
1,20 met. leveä ja 0,30 met. syvä. Kuten
asema piirroksesta näkyy on lännenpuo-
lella olevan aidan vieressä kolme hautaa-
vieritysten, joista kaivatin keskimmäisen
ja itäisimmän, edellinen 1,30 met. pitkä,
0,90 l. 0,15 m. syvä, jälkimmäinen 2,60 pitk.
1 m. lev. 0,15 syv. Pienemmän ympäri tee-
tiin 3,40 m. pituisen ja leveämmästä pääs-
tä 2 m. levyisen kaivoksen; syövydelle kai-
vettiin 0,60 m. päälle eteläpuolella, johon
tehtiin 1,20 m. syövyinen kuoppa. Muuta ei
löytnyt kuin vähän hiiltä haudan poh-

jalta, mustan nurmisomeron alta ja sa-
kean n. 0,60 à 0,70 m. laajan hiilikerrok-
sen haudan ulkopuolella, kaivoksen ete-
läpuolella. — Sitten kaivatin 2 m. levyisen
kanavan viereisen, isomman haudan
poikki, sitäkaään löytämättä muuta kuin
kolme pienempää (n. 0,20 m. kantt.) kiveä hau-
dan pohjasta samasta maakerroksesta kuin
aiheen mainitut hiili-löydöt. — Eri maa-
kerrokset nähdään kuvasta. (Kuva 6.)

ja 7.

Saman kylän Ylhästen räissimalla
eteläpuolella Lähteenojaa on n. 100 jalan korkui-
nen vuorenkulma, jolla on sievä, rikko-
maton Hiittentarha 11 - 11,40 m. ristinsä ja
1,20 m. korkea. Täältä on kaunis näkö-ala
yli Paimion koko jokilaakson ja merelle
pääsi aina Taraisiin saakka. (Kts. kuva
N° 7. 1.)

Saman kylän Elhikervasin (= Käsväsin)
"luvan" (= riehen) alta löysi talontytär 3 à 4 v.
sitten punasesta kalkkikivestä tehdyn

aurinkokellon vuosiluvulla 1654; kiveen piirretty vaakuna on rikkunut tuntemattomaksi; esineen sain mukaani.

Paimion joen itäpuolella, lauttauspaikasta 1 ven. virsta ylöspäin, n. 150 askelta rannasta on kallioisella maella Herran Kartanon kruunun torppa. Tässä on Farinon mukaan ennen vanhaan ollut mahattava hovi ja "iso olento" ja maella näytetään vielä monessa paikassa huoneen perustuksia, tulensuojia, y.m. Paikalla käytössäni huomasi seuraavat jälleet:

1° Maen itäisellä vierteellä, keskellä perunamaata isoista kivistä rakennettu kellari, muodoltaan ymmeyrkäinen, ovenkohta itään päin, 6-5,50 m. ristunsa; seinät osaksi hajonneet.

2° Eräällä pohjoispuolella olevalla kallion kielellä huoneen kahden kulmaksi yhtyvän seinän perustusta, tehdyt suurista, 1 met. pituisista (myös pienemmistä) kivistä. Lantinen seinä on 6,90 met. pohjoispuoleinen 3,80 m. pitkä.

3° Länsipuolella, jotenkin kosteassa paikassa, pellon syrjässä maen alla, harmaa kivi- ja tiili-kasoja, yhdessä kohden 6 meterin pituudella ja 4 m^{tr} leveydelle. Kivien seassa on myös kappaleita erinomaisen kovasta kalkkiruukista.

4° Warsinaisen maen pohjoisräässä kahden seinän aluskivet, idänpuolella 10 met. eteläp. 13 m; väimeksi mainittu, josta pienempi syrjäriivi poikkeaa sisällepäin huonetta on katkonnainen.

5° Lännessä puolella, samalla maella muutamia isoja kiviä, paikoin 2 eli 3 rivissä, joiden alle tueksi on pistetty pienempiä kiviä; nämä rivit ulottuvat puoleksi erään rotkon poikki aitan takana.

6° Ehea neliskulmainen huoneenperustus ihan pirttirakennuksen vieressä, 7,20 m. pitkä, 5,30 m. lev.

7° Talon lounaispuolella pieni ehea huone

neenperustus ison 2 met^r pituisen, 1 m^r
korkeisen, maaperäisen kiven vieressä,
5,80 m. pitk. 4,50 lev.

8° Talon eteläpuolella mäen rinteessä
iso hauta, 7-5,50 m. ristinsä laaja ja
toinen soikea edellisen vieressä.

9° 5 askelta mainituista haudoista ym-
pyräinen kuoppa, seinustettu päälli-
tysten ladotuilla kivillä, 3,20 - 2,30 m.
ristinsä, 1 met. syvä; epäilemättä van-
ha maatonut kaivo.

10° Eteläpuolella viimeksi mainittuja
yksi 20 meteriä pitkä suora rivi
pieniä kiveä; kenties luonnon muo-
dostama.

11° Shan mäen alla, eteläpuolella, ne-
likulmainen huoneensa, 6 met. kant-
tinsa.

12° Sitä vähän itäänpäin, riikikujan
suussa, ympyräinen kivikasa, jossa
on pienempää harmaakiveä, tiiltä
ja kovaa kalkkiruukkia; viimeksi mai-

nitusta otin kappaleen tutkittavaksi.

13° Kaakkoispuolella taloa, peltoaidan si-
säpuolella vähäisellä toyräällä, cheä
nelikulmainen huoneen perustus isois-
ta (1 m. kanttinsa) kivistä, 8,50 m. pit-
kä, 6,40 levä.

14° Muutamia askelaita edellisestä kivi-
raunio pellossa.

15° Samaan ryhmään kuin 13° ja 14° kuu-
lue myös eräs kaaressa kulkeva kivi-
aita eli huoneen perustus, toyrään län-
sipuolella, aidan vieressä, 11 ja 12 meteriä
toisesta päästä toiseen. Isoin kivi tässä
vallisja on 2,20 met. pitkä, 1 m. korkea.

Noin 300 ja 500 askelta lauttauspai-
kasta joen toista rantaa ylöspäin löytyy
pitkä kivi tadelma, joka sanotaan olevan
vanha tie - Sitä voi seurata 222 askelta
veden äyräältä erästä aitaa pitkin, Kruus-
silan rusthollen pellonpyörtäällä. Kivet,
jotka ovat suuret, micheen liikuttamatto-
mat ja hiukan kohoavat maapinnan yli,

näkyvät paikottain olevan ladotut kah-
teen eli kolmeen riviin, paikottain taas
ei ole mitään järjestystä. Ladotus on
enimmäitän 2-3 met. leveä; veden par-
taalla, missä kivet nähtävästi myös ovat
ladotut samaan tapaan kuin lauttaus
paikoissa on tavallista, 5,40 met. leveä.
Tämä muinaisjäännös, joka luultavasti on
ollut ~~hän perustetun~~ ^{viihän tien perustus} ~~erään~~ ammuin vete-
län niittymään kalke ja vielä vastak-
kaisellakin rannalla sanotaan jatkuvan
useampia kymmeniä sylväitä, lienee se-
kin tavallaan todistus Herrankartanon
muinaisesta mahtavuudesta. - Björckin
kertomuksessa Sikkion muinaisjätteistä
löytyy lisätietoja. (Kts. kuva 8.).

Herrankartanon maalta on löydetty
yksi soikea kulentuvi ilman syrjä-uroa;
tullut Smylle.

Jaakon kappelin kirkonkankaren itä-
päässä, metsätien kulmassa, missä se kään-
tyy rantaanpäin, on tasaisella maalla

4.
3 samantaista kuoppaa, kuin yllämainitut
Alhasten peltokankareissa, 1,50 - 1,80 met.
ristiinsä ja 0,30 m. syvät.

Wiksbergin alle kuuluvan entisen Pot-
kelan talon metsässä tuskin 1 ven. virsta
talon paikasta pohjoisen eli luoteiseen on
Sinnavuori niminen korkea huippu, josta
on laaja näkö-ala (Wiksbergilaiset aset-
tavat tästä kellensa Turun kirkonkellon
mukaan). Wuoren laella on Hiittentarha
12 - 10,50 met. ristiinsä 1,60 m. korkea; kes-
keltä hajotettu pohjaan asti. (Kats. kuva
n° 9.).

Jenimäen maalla, talon pohjoispuo-
lella kaksijakoisella maalla, jonka ~~netkos-~~
sa metsäinen ajotie kulkee ylös, on päältä
hajotettu Hiittentarha, josta on näkö-ala
ylti Paimion joki laakson kirkon tienoilla;
10 - 7,80 met. ristiinsä, korkeutta ei voi ar-
vostella. (Kts. kuva 10.).

Noin 1 ven. virsta viimeksi maini-
tusta paikasta on Loven kylä, jonka talot

ovat rakennetut eraan maan kyljelle. ^(Kiskua II.) Maan
en päällä on pienehkö, melkein kokon puu-
naan hävitetty kivikasa. Kuten asema-
piirroksista ^{N:o 9.} näkyy ovat kolme vumeksi
mainittua makea eraan lanttomaan kii-
peilla jonka keskellä Halkkilahden talo
sijaitsee.

Halkkilahden ("Halikkilasin") metsässä ta-
lostuoteeseen löytyy Slittentarha eraalla <sup>Lindroos ei
löytänyt 1927</sup>

Tanisin Alitalon (Otto'n) maalla, Iven-
viristä länteenpäin talosta on eraalla mä-
ellä 2 isompaa, vähän lähempänä taloa
1 pienempi kivikasa.

Herasniemen metsässä vähän matkaa
talosta koilliseen on pieni Slittentarha. <sup>Lindroos:
Hüdenala</sup>

Anttilan metsässä on myös mainittu
olevan kaksi Slittentarhaksi mainittua
kivikasaa. (Björck, Muinaisy: Pikkion
kksfa).

Pikkilan kartanoon kuuluvan Maria-
vuoren talon peltoin keskellä on pieni kumpu,
jota kutsutaan Rysfainmäeksi ja

välistä Slaudofus-mäeksi. Tämän kumpuun
sanotaan, joskus sotaisina aikoina, rysfiä
haudatun. (Björck, Pikkion kks muinaisy.)

W. 1841 löyettiin Paimiossa vähintään 200
arapiatalaista, anglosaksilaisia ja saksia-
laisia rahaa praitsi hopeakalua. Tuosta
aarteesta, joka myytiin kultasepälle, on
vaan 27 hopearahaa (3 kufalasta, 9 anglo-
saksilaisia ja 13 Saksan keskiajalta) tullut
yliopiston talteen. Löydössä mainitaan
myös olleen 2 hopeavarrasta ja kappalei-
ta hopeakaluista. Tuota löytöä tarkoitta-
nee tarina suuresta rahalöydöstä Sievolan
kylässä, jota oli Turkuun kaupittu!

Uryönvuorella, 2 v. virstaa länteenpäin
Paimion sillasta kerrottiin olleen kivilois-
rokkoa, josta, kun siihen n. 40 v. sitten,
ruvettiin kellaria tekemään, n. 1 kyyrärän
syvyydeltä löytyi "kaksi rautakeihästä
varsi-holkilla".

W. Lagus. Myntfynd i Finl. Smyr aikak: kir-
ja I, s. 46 - J. R. Aspelin, luennot 1885.

Toista virstaa Taimion sillasta länteenpäin
erkance vattamaantiestä Liitton viepätie,
jota sanotaan "Kauristieksi". Tienhaarasta
kappale matkaa pohjoiseen on Nakolan
rustholli, eli "kuten sitä vanhimmissa
maakirjoissa nimitetään Nakolinnan
kylä". Se sijaitsee erään vaaran hän-
nän eteläpäässä, joka pohjoiseenpäin
kallioisena ja penkereisena nousee, kun-
nes muudan mäen poikki menevä ylä-
konothko eroittaa sen korkeimmasta (noin
200:n jalan kork.) vuorenkohdasta, joka
on linnoitettu. Kierteet ovat täynnä jok-
seenkin suuria harmaita kiviä ja noin
45° jyrkkyyisiä. Pohjois- ja itä-
vierteet ovat jyrkimmät ja verrattain tasaisim-
mat; kaakkoinen kulma ihan äkkijyrk-
kä; eteläsyry, nothkoa vasten, matalin,
epätasainen ja kallioinen; länsisyry täyn-
nä kallionkieliä ja niiden välisiä rothkoja.
Kunnaana eli ahteenpääällä, kiertää ym-
päri koko vuoren, rauennut n. 3-8 met. le-

9.
vyinen, 0,60 à 0,80 m. korkuinen kivivalli,
joka muualla on selvä, paitsi itäsyryäl-
lä, missä isot vahvasti sammaltuneet
kivet makaavat pitkin rinnettä; kaak-
koinen kulma jyrkkyytensä vuoksi ei ole
tarvinnut mitään varustusta. Pohjois-
ja luoteispuolella on valli melkein kat-
keamaton, vaan samoin kuin itäpuolel-
la vahvan metsän ja sammaleen peitös-
sa; eteläpuolella on 80 askeleen pituinen
aukko, länsipuolella pisin aukko 30 as-
kelta. Tässä oli eräässä paikassa vallin
isot perustuskivet näkyvissä, ladottuina
kahteen riviin; toisessa paikassa oli kiviä
vieritetty mäen alle. (Kts. kuva 12.) Reinhol-
min ilmoituksen mukaan oli kuudella
kyläkunnalla ollut tapana vuorelta vie-
ritellä kiviä rakennuksiansa; kun ki-
vet ovat olleet liian suuria, niin niitä
ensin on särjetty." Länsisyryän rothkoihin
on varsinaisen vallin ulkopuolelle pie-
^{hän} J. K. Aspelinin luennot Suomen muinaislinna-
ta talvella 1885.

nemmistä kivistä tehty monta pientä
vallia, epäilemättä lasten työtä nykyi-
sina aikoina, kuten Reinkholmille v. 1868
hänen siellä käydessään myös oli kerrot-
tu. - Vallien väli, noin 300 ask. Idästä
lanteen ja n. 200 P - E, puuttuu irtö-
naisia kiviä, vaan on täynnä kallioita
eli pienempiä vuoren nyppeilyitä ja rotkoja,
ja kohoaa keskellä korkeimmaksi kukku-
laksi, joka päältä on 65 ask. ristiänsä
laaja. Vuori kasvaa mäntymetsää, joka
varsinkin koillispuolella on tiheää ja
synkkää. ~~(K. kavat ja)~~

Asemansa puolesta on Nacolinnan vuori
aikoinaan luultavasti ollut pohjoisin
nokka noin 1 virstan pituisesta saares-
ta, taikka lännen puolelta tulevassa
niemimaassa.

Tarinaa ei ole tuosta vuorilinnasta
tiedossa muuta kun että se on Hiien te-
kema. Vuoren juurella, länsipuolella,
on isonlainen kivikasa, jota kansak. opet.

Taja Björkin mukaan on sanottu Hiitten
Tarkaksi. Eteläpäässä, Nauristien var-
rella on jo ennen mainittu Nacolinnan
kylä ja eräs tieltä "etelään päin" (Rein-
holmien muk.) viettävä rinne "noin 100
kyynärän päässä vuoresta" on nimettiin
Hiien paltta, joka nimi on torpallakin.
Eraalla vuoren syrjällä taas on Ki-
vi-sillan nimetty ja torppa, jonka ni-
men syntyä ei ole tutkittu. Vuoren
juurella kuuluu olevan mainio uhri-
lähde, josta kannetaan vettä prappi-
laankin. W. 1423 mainitaan Vehmaalla
Pietari Nakkos, 1447 seppä Nakko ja v.
1477 Olavi Smyth Nakossa (i. Nakko).
Senniminen suku on vielä Valkialassa.
Linnan muinoinen tärkeyteen nähden
lienee muistettava että P. Henrikin maa-
kilojen joukossa (kaikki 54 Turun läänis-
sä) v. 1541 myöskin mainitaan "Nako-
linna". W. 1472 oli Isten Sture myöntänyt
Tuomiokirkolle räälsoikeuden m. m. Na-

kon näiden suhteen Paimiossa." 4)

Oinilan kylän Lautelan rusthollin
kirkonpellosta on löytty ylipäästä taittu-
nut ^{kiivi} kirves skandinaviaista muotoa ja
saman rusthollin Tiensuun torpan pel-
lostä kaksi onsitallta toinen hyvästi hi-
ottu, soikealla poikkileikkauksella, toi-
nen pitempi, hiottu ainoastaan terästä.
Lautelasta oli Björck vielä saanut seu-
raavat kalut, joiden löytöpaikkoja ei
tarkemmin tiedetty: teränkattkelma isosta
kiviweitsestä (ort. Appelgren, Kemmink.
kuva 33 Rovaniemeltä), tasatallta, tuo-
nosti hiottu, 1½ korttelia pitkä, leveäte-
rainen ja ryhmyinen; onsitalltan var-
si, taittunut molemmista päistä, ali-
puoli sarmainen. - Oinilan kylän Lopen
pellosta on löytty pieni kirves tasaisel-
la terällä - (Imyⁿ pöytäkirja 27. Maa-
lisk. 1886.)

Piililän kylän Wahariston maalla Län-
sipuolella Paimion jokea on korkealla myl-
4) J. R. Aspelin luennot 1885.

lymäellä osaksi hävitetty kasa, josta ki-
viä on käytetty rakennuksiin; se on 14,40-
12,30 met. ristiinsä, korkeus noin 0,50 met. (kuva 13)

Tarina kertoo veden ennen olleen niin
korkealla, että sotalaivoilla on tullu ai-
na Piililän tykö, joka nyt on peninkuor-
man matkan päässä meren rannasta.

Askalan kylän Nummen Juhon talon
maalla, vähän matkaa talosta Toispuo-
lan nummella löytty kolmattakymmen-
tä laskeutuneen haudan muotoista syven-
nystä. Luullaan että siihen joskus mail-
massa on sotamiehiä haudattu. Oisin
nähdään muka Kenraalin haakmoja
siellä kävelevän. Björck, joka tästä ker-
too (Pikkion k.) on tänä keväänä Imy^{lle}
lähettänyt kaksi pientä saviastian kap-
paletta, löydetyt mainituista kuopista;
se siis todistavat että tässä on pakanuu-
den aikainen kalmisto. Itse en kuullut mi-
tään puhuttavan tuosta paikasta, jonka
vuoksi se jäi tarkastamatta.

Sari versta Pukkelan kylän Lekon

maasta pain luode-pohjaista on löytty.
pieni ohut tasataltta, jonka Björck on lä-
hettänyt Imyelle.

"Juntolan talon (Paimion pohjoisim-
massa kulmassa länsipuolella jokea) mui-
noisesta mahtavuudesta kuului löytty-
neen laulu eli sananlasku: "Ennen pi-
at Paimiosta katoavat, kun olut Juntan
kellarista". Talo on ollut niin suuri että
se käsitti sekä Lopen kartanon että suu-
ren osan Paimiota ja Marttilaa. Talon
mahtava herra oli 3ⁿ poikansa kanssa
lähtenyt sotaan ja sinne jäänyt. Emän-
nan, joka oli jäänyt kotia ja talon hoi-
tajan olivat viholliset surmanneet ja
talon poroksi pottaneet. Häviössä ja
perillisten puutteessa mikä omisti min-
kin Juntolan alusmaita, joten talo vä-
häksi kutistui. Se on matalalla vuorel-
la, kosken partaalla, mutta vuoren alla
pitäisi löytymään mahtavan omistajan
lähtiessä katkema äärretön aarre.
Ainoastaan lapsivakainen voi sen löytää,

jos osaisi nakutella oikeata paikkaa-
Käsymättä ovatkin lapset vuorta naku-
telleet; joskus on vuorta koetettu pora-
takin, mutta turhaan, kun paikka on
puolen neliöpeninkuorman alatta etsit-
tävä." - (J. R. A. Luennot 1885.)

V. 1869 löytyi Juntolan alle kuuluvan
Korkiakosken putouksen alapuolelta kivi-
kuula, jonka talon omistaja A. Linnell on
lahjoittanut yliopiston museoon (Färling
N° 1994.)

Wahan alempana Paimion silttaa yk-
tyy emäjokeen vasemmalta n. penin-
kuorman pituinen Kalevanjoki. Jos sitä
kuljetaan vastavirtaan ovat ensimmäiset
muinaisjäännökset jotka tapaamme n.
s. "Karkunpyölin krotit", Paltta nimisen
kappalaisenpuustellin maalla, $\frac{1}{2}$ virstaa
talosta itään, Kalevan kulmalle vievän
tien ja Kalevanjokeen laskevan Karkuo-
jan ristissä. Lähellä Karkunpyölin torpe-
paa, syvän ojan laakson pohjassa, länsi

puolella tiestä, löytyy pitkin ojan lou-
naista rantaa 4 suurta ruokottunutta
maakumpua, muutaman askeleen pääs-
sä toisistaan; samoin ojan toisella puo-
len on 2 eli 3 toyrasta mutta epäsel-
viä. Mutkainen oja näkyy ennen kulke-
neen muutamia sylvia idempänä, mut-
ta sitten ottaneen toisen suunnan ja ru-
venneen kaivamaan kumpujen syrjiä.
Pohjoisimmasta on vesi huuktonut pois
kenties puolen, se on muodoltaan epäsää-
nöllinen, noin 9,50 à 12 met. laaja, 1,50
m. kork. - Seuraava on isoin 23,80 m. pit-
kä, 11 m. lev. 2 m. kork., sen itäisestä kyl-
jistä on vedätetty hietaa maantiehen,
kenties enemmän kuin puolen kummus-
ta. Kolmas ja pienin on chea, soikea
muodoltaan, keskeltä vaipunut syvälle
notkolle; 8,50 - 6,80 m. rist. 1,50 kork. - Nel-
jäs, eteläisin on myös chea, soikea ja
keskeltä notkolla; 15 m. pitkä, 10,50 m. lev.,
1,80 korkea.

jos.

Viimeksi mainitun kummun rannan-
puolimaisesta päästä, jota vesi parai-
kaa kaivaa alta, oli Taltan vouti pää-
siaisen aikana v. 1885 ottanut multa
tunkioon ja silloin 0,10 met. syvyydeltä
maakomaron alta mustasta nurmihiedas-
ta, n. 1 meterin verran ylempänä kum-
mun pohjaa löytänyt kaksi hopeista
raunerengasta, toinen spirali kiertei-
nen, nelikulmaisesta vartaasta (vrt.
Montelius P. Fornid. kuv. 641 myöhemmäl-
tä rautakaudelta), toinen vahvasta
hopealevystä, levein keskeltä, kapein
päistä; molemmat puuttuvat siraateja
Ne lähetettiin Kimismiehen kautta Tu-
run kuvernoorin virastolle, josta ne
sitten ovat saapuneet Muinaistietel-
liselle Toimikunnalle.

Kun tästä löydöstä kuulin kerrotta-
van ja paikan sain nähdä, päätin
kaivattaa yhden noista kummuista, en kum-
minkaan sitä, mistä löytö oli saatu, (se

oli liian suuri työväen vähyteen näh-
den, joka oli saatavana), vaan sen vie-
rimäistä, joka oli pienin kaikista. —
Tämä kumpu, jonka maakerrokset näh-
dään kuvasta, sisälsi enimmäkseen tie-
tasoraa ja savea. Sen pohjalla oli yksi
hirsikerros salvaamattomia kuusipuu-
ta, jotka muodostivat suunnikkaan muo-
toisen kehan, 2,70 m. pitkä, rannanpuo-
limaisessa päässä 1 m. toisessa 1,30 m. le-
veä. Puut olivat pahasti lahonneet, niin
että ainoastaan suurella varovaisuus-
della voi saada kehää selville; poh-
jois- ja itäseinät olivat paraiten säi-
lyneet. Kümeksi mainittujen seinien
alle oli pantu päänkokoisia enemmi-
ten ymmyrkäsia perustuskiviä, ete-
läseinän keskipaikoille samoin muu-
tamia. Puukehää ja kivi perustusta
yhdistämään oli käytetty saviruuk-
kia (ilman kalkkita) jota vahvimmalta
näkyi eteläseinän molemmissa päissä,

14.
rannanpuolella myös puun päällä);
samoin oli pohjoisseinän alla vähän
savea. Muuten oli pohja koko kehan
alla paljasta tiestä ja tiestä soraa.
Kehan keskipaikoilta löytyi kapea
rautalevy, luultavasti kappale radasta,
ja sekä täällä että ylempiä kummu-
sa vähän puu hiiltä ja pieniä tiilipa-
lasia, joista vümeksi mainituista en-
kumminkaan varmuudella voi sanoa
olivatko ylempiä varisseet alas, vai
kuulivatko siihen pohjakerrokseen,
mistä löytyivät ja missä työmiehet sa-
noivat niiden olleen. Muutamat la-
komattomat oksanjuuret osoittivat
kirveen jälkiä. — Luultavimmalta
näyttää että nyt mainittu kumpu ai-
koinaan on ollut ihmisten asumus:
savesta ja sorasta rakennettu tupa.
Ranneenkaat vierimäisestä kum-
musta viittavat myöhempään rauta-
kauteen. (Tähän kuuluvat kuvat N° 14
ja 1574).

Lopen kartanon maalla ovat seuraavat muinaisjäännökset huomattavat:

Kivikaudelta:

1. N. 1869 löytyi kartanon tiluksilla tasataltta (Farling N. 1413).
2. Kansak. opett. Björckin keräämien kalujen joukossa on yksi tasataltta eli pieni kivi- ja shandinavilaista muotoa 0,6 m. pitkä, lähes 0,5 m. leveä; joikkileikkaus suunnikkaan muotoinen; rantapuoli tasainen; l. kartanon pellolta.

Pronssi- eli Rautakaudelta:

3. Itäpuolella Kalevanjokea, Kiustan talosta $\frac{1}{2}$ ven. viirstaa rannallepäin, on vastapäätä Lopen kartanoa korkea, ja metsäinen mäki nimeltä Warasvuori, jolla on nähtävästi suurimmaksi osaksi hävitetty kivikasa, n. s. "Hütten-tarha", kovasti sammaltunut ja suuria kuusia kasvava. Kun sitä 5^{llä} miehellä ruvettiin kehottamaan ja

sammaleet ja puut olivat poistettut, sekä päälimmisiä kiviä tarpeen mukaan syrjäytetty, tuli näkyvön soikeanlainen paikottain rikottu reunaladelmä, I-E. 11 met., I-L. 13,40 m. Länsi- eli rantapuolella, missä mäki viertää oli raunion tuoksi kiviä ~~ladottu~~ päällitysten 9 m. pitkäksi, 0,60 à 0,80 m. kork. seinäksi, samoin kuin yllä kerrotussa Meltolan rauniossa ja Tampellan kruunussa Alkelasfa. Mitä raunion korkeuteen tulee mainittakoon että tuon seinäladelman sisäpuolella ja samaten raunion itäpäissä kohoa 1-1,50 metr. korkeiset ja 1,50 - 2 m. levyiset kiviharjat, joista näkyy että kasa ennen on ollut korkeampi kuin mitä se nyt on; itäinen harja on 1,50 m. pitkä, läntinen 4 m. pitkä. Kivet rauniossa ovat suuria miehen liikuttamattomia, vaan myös pienempiä. Hakemistyötä vaikeutti suuresta määrässä se seikka että alimmaisessa kivi-kerroksessa ja sen alla löytyi äärreton

paljous poltettuja eli taittuneita, pieniä
kiviluuskoja ja palasia; niiden alla ja
välissä oli vallallaan olevaa mustaa ja
rusteankarvaista multaa; hiettasomeroa
ei missään. Selvää arkkua ei näkynyt;
keskipaikoilla oli kumminikin jotenkuten
arkun tapainen asema, vaikka hyvin
matala: kallion vierteellä iso laakaki-
vi, jonka toinen syrjä oli kannatettu käh-
dellä pitkulaisella kivellä; koko väli
täynnä multaa.

Länsi päässä oli pariisa paikassa, ^(a. ja b.) vä-
hän hiiltä, aⁿ kohdalla (kts. pohjapiirros-
ta) pääallimmaisten kivien rannoissa.

c) 0,5 metⁿ pituinen poltettu luumkappale,
d) suuri n. 1,50 metⁿ laajuinen kokoelma
poltettuja luumurenia ja hienoa luu-
sora pohjakalliolla, alimmaisten laaka-
kivien sekä alla, että päällä ja vielä-
pä raoissakin siinä missä kivet olivat
lohonneet. Samassa paikassa oli myös
2 savi astian kappaleita, joista toinen ohut

laitaisen astian suusta; e) savi astian kap-
pale; f) hiili; g) kappale ohuen savi as-
tian yläalaidasta; ulkopuolelta hiilen kar-
vainen; h) paljon savi astian kappaleita
alimmaisessa multa- ja kivisora kerrok-
sessa; i) kivilaaka, jonka alla verrat-
tain isoja poltettuja luumpalasia ja yk-
si savi astian kappale; k) luumurenia
kivilaakan alla. - Tähän kuuluvat ku-
vat N° 16, ja 17.

4. Eräs merkittävä muinaislinna löy-
tyy Kalevajoen itäpuolella, 4½ ven. virst-
taa Lopen kartanosta, eräällä tämän
maan ulkosaralla, jota vasta 1860 v: den
paikoilla alettiin perustaa mitly- tai
kuokkia kauramaaksi. Se on Kuok'linna
(Kuokalinna) eli Muurimäki, miesmuis-
toon asumattomassa erämaassa, jonka (Rein-
holmen mukaan) peninkuorman pituinen
nevanmaa proittaa Kamion yhtä mer-
killisestä antiokulmasta Halikossa. Uu-
tisviljelyksen ohelle on perustettu torppa,

jonka nimeksi on pantu Ruokalinna.
Maan luonto tässä on, ninkuin näissä
seurakunnissa tavallisesti, saaristo-mai-
seman tapaista: keskeltä tasaisista alan-
ko- eli viljelysmaata nousee siellä tääl-
lä mäkiä ja vuorentouppaita, ikaäskuin
saaria tyynestä meren pinnasta. Yh-
dellä maella on Utustalon rakennukset,
sen ympärillä pohjois- ja itäpuolella
on kaikkialla peltöjä, joiden takana,
koilliseen talosta, näkyy noin 75 jalan kork.
Muurimäki. Tämä vuori on pohja- alal-
taan soikea, länsipuoli silostunut ja pal-
jas, penkereisettä itäpuolelta, jossa
kasvaa harvaa metsää, pistää poikki-
puolen mäkeä 3 rökkoistä rotkoa. Akki-
jyrkkää seinää ei ole missään, paitsi
pohjois-päässä, missä vuoren lopettaa
eräs omituinen, luonnon tekemä, katti-
lanmuotoinen "pesälinna": rökkoinen, auk-
ko n. 21 askelta ristinsä, jonka ryhmyi-
set kallion kärjet yltymperiinsä ympä-

17.
roitsevat. Tasaisesti viertävällä länsi-
puolella ei ole ja tuskin pysyisikään
mitään vallia; se alkaa "pesälinnan" itä-
puolella, juoksee kaaressa 171 ask-
delle pitkin vuoren koillis- ja itäsyriä
(missä se ainoastan parissa paikassa on
katkennut) kunnes se kaakkoispuolella
muodostaa polven, mistä sitä eteläsy-
riällä voi seurata 33 asketta. Koko vallin
pituus on siis yhteensä 204 ask. (Rein-
holmin mukaan 220 ask.) Se on ylimalkaan
terveempi kuin Naoliinan valli vaan
ninkuin sekin tehty irtonaisista, hakkaa-
mattomista kivistä ilman savi- eli kalk-
ki ruukitta, on melkoisesti vierinyt ja
asettunut n. 4,50 met. leveä, 1,30 kork. -
kuva 18 näyttää vallin ulkonoion kaak-
koiskulmasa. Lounaispuolella siinä mis-
sä muuri loppuu on, Reinholmin mu-
kaan, varustettu käytävä linnaan, pen-
kerest, jotka siitä johtavat alas ovat
mukaan nekin olleet vallilla varustetut.

Käistä varustuksista en kumminkaan huomannut muuta kuin joitakuuta isompia ja pienempiä kiviä jotka ilman nähtävää järjestystä loikoivat siellä taalla rotkon pohjalla pitkin mäki rinnettä. Wuoren alla lounas- ja pohjoispuolella on paljon alas vieritettyjä kiviä.

Muurimaan asemasta on huomattavaa että se kaakkoispäästä kallioiden kannaksen kautta yhdistyy toiseen laajempaan metsäiseen mäkimaahan; länsipuolella on, kuten jo mainittiin ojitetusta neva- maasta tuokittuja avaroita peltoja; itäpuolella on hyvin iso, vetelä neva. Pohjoisessa on kapea, noin 100^m askeleen levyinen vähän metsistynyt neva, joka eroittaa Muurimaan toisesta luoteispuolella olevasta metsäisestä maasta, joka sitten nähtävästi yhdistyy muihin laajempiin ylänkömaihin. Jos ajattelee että mainitut nevat ja viljelysmaat

aikoinaan ovat olleet merenä, joka kolmetta puolelta on ympäröinyt Muurimaan pitkästä niemestä kärkeä, on tuo kapea salmi niemestä pohjoispäässä ollut ainoa kulkuväylä, jonka suojelemiseen vihollista vastaan mainittu mäki tarjosi hyvän tilaisuuden. (Kts kuvat N° 18 ja 19.)

Yleinen taru seurakunnassa kertoo että tuo Lopen takakulma on aikoinaan ollut asuttu ja todistuksena mainitaan että nykyisessä metsäviljelyksessä on löytänyt hiiliä.

5. Kansak. op. Björckin ilmoituksen mukaan löytyy saman Kuokalinna metsäviljelys maan Rukankuonon maalla 3 Hittentarhaa, noin 2 kyyn. kork. 3-6 syltää ristunsa.

Uudemmalta ajalta:

6. Ipponin kärkeä hyvin säilynyt, jonka senatin kanslisti A. v. Köthen on saanut talteen eräältä sepältä Lopen kartanon maalla ja lahjoittanut yliopiston

mussoon. Teppä oli ostanut asen eräältä
tä saman maan torpparilta, joka oli
ilmoittanut että hänen esi-isänsä am-
moisista ajoista olivat sen omistaneet;
hän oli kuullut mainittavan että se
oli lajittu jossakin kaivaustyössä. (Os-
pelinin^{kuutti} N° 494.)

Näähäkeikkoisten kylän Allitalon ylä-
vuorella, joka on toivaan nouseva ylä-
kömaa itäpuolella kylää, on kaksi suus-
ta "Hüttentarhaa", arvattavasti luonnon
muodostamaa matalaa louhikkoa, kirkon
puolen erästä kallion harjaa; idän puo-
lisen 49 met. pitkä, 35 leveä; läntinen 34
met. pitkä, 18,50 lev. Molemmissa on erin-
omaisten suurien kiviä, viimeksi maini-
tusja suurimmat; isoin tässä oli 2 met.
pitkä, 1,50 lev. ja noin 0,80 paksu. Mo-
nessa paikoin näyttää ikänsä kuin olisi
semmoisista arkkuja tehty, vaikka luul-
tavasti ovat ainoastaan luonnon leikkia.
(Kts. kuva 20.)

Lindroosin
luonnonmuodos-
tune

Kaimalasta sai Björck skandinavilaisen
kirveen teräosan ja onsitaltan neliskul-
maisella poikkileikkauksella - Imyr-
pöytä. 27. Maalisk. 1886.

Wastapäätä viimeksi mainittua vuorta
on Kaleva-joen toisella puolella ^(itä) Alakale-
van kylä. Tässä on Markulan verotalon
vieressä peltotihin pistävä kankareen nok-
ka, tyveltä 88 askelta leveä ja 70 ask. pit-
kä, joska näytetään useita suurempia
ja pienempiä maakuoppia. Puna ovat
tarinan mukaan asuneet Kalevan pojat
eli Hüttin miehet, ja kankareessa on usein
nähty valkeita palavan. Kuoppia on 5
isompaa ja ainakin 15 pienempää; isoin,
pohjois puolella on 8 met. pitkä 6,80 leveä ja
tuskin meterin syvyinen. Kuoppien poh-
jassa eli vieressä on tavallisesti muuta-
mia isompia kiviä. Täksi lähyyden ole-
vaa kuoppaa kaivatin, toinen 4,50 - 3,80 met.
rist., 1,50 m. syvä, toinen 3,50 - 2 met. ristin-
sä ja 0,50 syvä. Suuremman pohjassa oli

3 eli 4. isompaa kiveä (michen liikuttamatto-
mia n. 0,50 à 0,80 met. diam), vähän ylem-
pana, kuopan laidoissa samanlaisia (kts
profilikuvaa). Hätyrjässä olevien kenties
tulien kautta lohonneiden kivien alla tuli
ssin punaista hietää; samoin pohja-kivi-
en alla. Hiiltä oli siellä täällä vähän
hiedasta, vaan nurmen alla, keskimais-
ten kivien välissä vahvalta. Kuopan län-
si laidasta otin lapileikkauksen, jonka
eri maakerrokset nähdään kuvasta. —

Toisesja pienemmässä kuopassa, joka sit-
ten kaivettiin, oli muutamia pienempia,
0,15 ja 0,30 metⁿ vakuisia kiviä siellä
täällä laitapuolisja, lähellä maan pin-
taa (eiä pohjassa); pohjoispäässä 2 isom-
paa kiveä, 1 metⁿ vakuisia. Pohjassa vä-
hän hiiltä, vaan ei muuta. Maakerrokset
ovat samat kuin edellisessä kuopassa.

persp.
tila
siinä

(Kts. kuva 21.)

Alttarvaha on suuri kivi metsässä
1/4 penink. Taattilan kylästä pohjoiseen.

Sinä kerrotaan pidetyn jumalan palve-
lusta ennen kuin kristin kansa tänne tuli;
sama kertoja kumminkin lisäsi: "kyll' siin'
vähän kristin kansaa kans' ollut on ja
pappi on silt' isolt' kivelt' saarnannut.
Toinen kertoja arveli sinä ehtoollista
myös annettun. Kiven edessä olevalla si-
leällä kalliolla sanottiin olevan jota-
kin vanhaa kirjoitusta jota ei voida
lukea, vaan kun ei opas sitä löytänyt,
en minäkään.

Toinen iso maaperäinen kivi näil-
lä seuduin on n.s. Ison vähän Maija.
Sitä kerrotaan seuraavaa:

Kalevan poika istui Ison vähän Maijan
luona, pensaani juuresja, jalat tien poikki
ja polvet nostetut koukkuun; matkus-
tavaisten täytyi kulkia hänen polviensa
alla, ja maksaa veroa, ell' eivät sitä
tehneet oikaisi hän saarensa ja litisti
ne polvensa alle. Kun nyt kuuli rytkinän
metsästä kuuli hän että Kaskiolaiset tu-

levat ja sanoi: "tulkaa vaan, ei väliä ole mistä rahaa tulee!" vaan Waskiolaiset eivät tulleetkaan, mutta karku.

Eunenkun heitämme Kalevankulman ovat vielä muutamia tarinat Kalevan pojista (osaksi ainoastaan katkelmia) kerrottavat jotka täällä ovat yleisiä.

Kalevan poikien kerrotaan sotineen keskenään siten että "Klinkun kansa" praiskelivat kivia vastustain.

Kun Turun Tuomiokirkko tehtiin, niin muudan Kalevanpoika rupesi Klinkun kansa tornia heittämään poikki, mutta jumi kun hän oli nostanut kätensä, niin "Klinkku keltesi ja kivi meni takakätkä."

Toinen tarina taas kertoo että kaksi Kalevanpoikaa Killi ja Kalli ovat Turun Tuomiokirkon rakentaneet. He vaativat sen palkkaseen että ei heidän nimensä olisi tieto saatua, muutoin kirkko tulisi täyteen väkeä. Mutta heti kun kirkko oli valmistunut, lauloivat nunnat,

jotka lapsiansa puitten oksista kuitutivat:

"Killi kirkkoa tekee,
Kalli nauvoja takoo!"

Kalevanpojat rakensivat Raision kirkon, vaativat sen palkkaksi ettei heidän nimeensä tiettäisi. Kun kirkko oli valmis lauloi lapsenflicka:

"Killi kirkkoa tekee,
Kalli nauvoja takoo!"

Sitä Kalevanpoika niin smuttui että lähti kirkkoa hävittämään. Matkalla tapasi vanhan akan, joka kysyi, "onko vielä pitkä matka Raisioon?" Kalevanpoika, joka seisi vedessä, vastasi näyttäen kenkäräjojään ja veneen palasia, joita hänellä oli kainalossaan: "nain paljon olen maata kulkenut ja nain paljon olen merta kulkenut, enkä vieläkaan ole tullut perille." Paiskasi sitten kivellä kirkkoa kohti, niin että päättyseensä tuli laji; siihen ei enään

saada kiveä pysymään, vaan on läpi laudoilla peitetty.

Paimion itä- eli kaakkois osan läpi virtaa Pauvon-joen latvapuoli, sen varrella ovat seuraavat muinaisjään-
nökset (Björkin ilm^m muk.):

Luuspaan maalla, Tappurämäellä mainittu olevan kaksi Flütentarkaa.

Samoin Maljamaan kylän Salvelan maalla, länteenpäin talosta, kirkkonäytin vuorella kaksi, parikymmentä sylvettä toisistaan, noin 4 sylvettä ristunsa ja 2 kyynärän korkuiset, itäänpäin maailaan myös olevan 2 samantyyppistä.

Paimion kirkosta $\frac{1}{2}$ penink. itäänpäin on maantien varrella Rekottilan ("Rekotlan") talo. Sen eteläpuolella on kaksi luoteisesta kaakkoon rinnatusten kulkevaa mäkeä, pitkä yläkonoottko eli sola välisä. Itäisin on noin 350 askelta pitkä ja ainoastaan 20 à 50 askelta leveä. Pohjoispää on loivempi ja leve-

ampi, eteläpää ja varsinkin koko itä-syrjä akkijyrkkä, noin 100 jalkaa korkea, eteläpään länsisyrjä notkkoa vastaan myös jyrkänpuolinen, ei kumminkaan korkeampi kuin n. 30 jalkaa. Kümeksi mainitulla puolella on 9 meterin levyinen rotko vuoren poikki, jossa Flütentarkan nimellä näytetty erästä kivikasaa; nähtävästi se kumminkaan ei ollut mitään hautaraunio, vaan rotkon poikki menevä 2-5 meterin levyinen valli, joka osaksi oli vierinyt alas mäkirinnalla. Ympäri vuoren samaa eteläkulmaa jatkuu vielä 2/3 ask. pitkä valli, josta kumminkaan ei muuta ole jälleä kuin suuret perustuskivet, jotenkun selvaan riviin asetetut. Vuoren kulman alla, mäki rinteesä, solon suulla on paljon isoja kivia ikääskuin vuorelta alas vieritettyjä. Epäiltävältä tosin näyttää lieneeko tämä vuori ennen ollut linnana käyt-

Tetty, olletikin kuin sitä kansa ei tun-
ne "Linnamaen" nimellä ja suoren muo-
tokin eroaa linnamäkien tavallisesta.
On kumminkin huomattava että itäpuo-
lisen n. 300-400 ask. levyisen alankomaan
laji virtaa oja, jonka toisella puolella
nousee se mäki millä Kekottilan kylä
sijaitsee; länsipuolella taas on asken ker-
rottu pitkä sola, joka ennen maatu-
mistaan korkean veden aikana mah-
dollisesti on ollut kapea salmi. Tämä
asema kahden laakson eli entisen sal-
men välissä, tai yhden sellaisen viereisä
on, kuten vastakin saadaan nähdä lin-
namäkien tavallinen- (Kuvat 22 ja 23.)

Toinen lännen puolella oleva mäki
on miinkuin edellinentkin loivempi poh-
joispuolesta, korkeampi ja jyrkempi ete-
läpuolesta. Harjan korkeimmalla koh-
dalla on peräkkäin 3 Hilttentarhaa eli
hauta rauniota. Keskimäinen ja suuren
kasa 7,50-9 met. rist., 1 met. korkea, kes-

kettä nohkolla. Molemmat äärimmäiset
tutkittiin. Luoteisimmasta (4,50 met. rist.)
oli ennen päälimmäisiä kiviä heitet-
ty pois. Perustuskehaan, joka oli rikoma-
ton ja 3,70-3,20 met. rustiinsa, oli itä-
ja pohjoispuolella kiviä ladottu päälli-
tyksen. Kehän itäisen syrjän ulko- ja si-
sä-puolella, lähinnä kalliota oli suuri,
2-3 metⁿ levyinen tiilikerros; alim-
maisena maakerroksena kehän sisä-
puolella oli mutoin karkkeä, ikaäskuin
kostematon karkkeä; mustaa multaa si;
arkkua ei. (Kuvat 24 ja 25.)

Kaakkoisin kivikasa oli samoin
kuin edellinen suureksi osaksi hävitetty;
perustuskehä 5,50-6 m. rist. monessa
paikoin selvaan näkyvissä. Keskellä oli
2 isompaa kiviä, ikaäskuin arkun sei-
minä. Kaunioin keskiväliä kulki kallion-
harja; koko pohja oli korkean somero-
hiedan peittämä. - Arkkukivien vä-
listä löytyi 3 pottettua luumurenaapui-

len joukossa. Täisten perustus-kivien
paalla oli nähtävänä 2 kivilaakaa
joiden alla myös oli vähän hiiltä. -
Tältä on näköala Kevolaan ja Malja-
mäen kylään. (Kts kuvat 24. ja 25.)

Rekottilan talon pohjoispuolella
tuulimyllyn vieressä on soikea, matala
ja nähtävästi rikkomaton "Sluttentarha"
15 ask. pitkä, n. 7 lev, vähäisel-
lä laaksoa vastaan pistävällä harjan-
teella eli kallionkärjellä, n. 40 à 50 jal-
kaa ylempänä alankomaata. (Kts. ku-
va 26.)

Rekottilan "Sluttentarhaa" vastapäi-
tä, pohjoispuolella asken mainittua laak-
soa, joka on noin 200 askelen levyinen
nüttymää, kohoaa Hoheikosten linna-
mäki, joka on keskimäinen kolmesta rin-
nakkaisesta mäestä. Se on itä- ja ete-
läpuolella jyrkin, vaan muodostaa sii-
näkin kallioisia penkereitä, niin että
on verrattain helppo päästä ylös. Laak-

Lindro:
ei varustuksia

koisvierteellä eli juurella sijaitsee Hoheikosten kylä. Lansi ja muistaakseni myös pohjoispuolella yhdistyy tämä mäki mu-
tun laajempiin maihin. Metsä on kaiki-
kialta hakattu pois niin että vuori on
paljas. Se jakaantuu 3° idästä länteen
ja yhden vuoren halki etelästä pohjaseen
kulkevan notkon kautta moneen toyrää-
sen. Eteläisimmän 10 à 19 ask^o levyisen
notkon molemmisja päissä, jotenkin
alaalla mäen rinteessä (melkein juu-
ressa), on muutamia isompia kiviä epä-
selvässä rivissä. Myöskin eteläpuolel-
la on pieni 3° askelen levyinen rotko,
jossa on epäselvä vallin jaannos. Sel-
vin on valli eräässä 50 askelen levyi-
sessä rotkossa itäpuolella keskimäistä
toyrasta. Keskimmäisessä poikki-not-
kossa, melkein vuoren keskellä on myös
isompia kiviä, joita ei kumminkaan
valliksi voi päätellä. Pohjoisinta not-
koa pitkin kulkee ajotie myllyyn. -

Koko vuori on noin 150 askelta pitkä, 75. ^{metriä} askelta korkeaa ^{korkeaa} leveä ja n. 75 jalkaa kork. (Kts kuva 27.)

Soylan kylän Pipilan maalla ko-
hoaa vastapäätä kylää, erään peltomaa-
na olevan ojanlaakson itäpuolella, lä-
hes $\frac{1}{2}$ verstas pituinen Linnamäki, jö-
kä pohjoispäästä äkkiä nousee noin 100
eli 150 jalan korkeudeksi kiltäksi. Kun
mäkeä pitkin juoksevaa polkua seuraa,
noustaen eteläpuolisista rotkoista kalliin
penkereitä myöten ylös tuolle 150 askelen
pituiselle, 60 a 40 askelen levyiselle, soi-
kean ympyräiselle vuorelle. Länsi- ja
itäsyryillä loivuus vähenee kunnes koko
pohjoispää on ihan äkkijyrkkä. Kol-
mella puolella (paitsi pohjoispuolella)
on 2 a 1,50 meterin levyinen, 0,30 met:n
korkeinen, miehen nostettavista vallat-
laan olevista kivistä tehty valli, jonka
eteläpuolella katkaisee äsken mainittu
polku. Tätä paikasta voi vallia seu-

rata pitkin vuoren länsi syryää, puu-
pien rotkojenkin poikki, noin 125 as-
kelta; kahdessa paikassa on se kummin-
kin katkaistu; pitkin itäsyryää taas noin
75 askelta, kaikkialla paikoin hävitetty
(pisin aukko noin 20 a 30 askelta). Wal-
lien sisäpuolella on vuoren korkein paika.
Metsä on harvanlaista; paikottain
paljas vuori. (kuva 28.)

Linnamaen asemassa on huomattava
että sitä kolmelta eteläiseltä puolelta
ympäroitsee viljelyksessä olevia alan-
komaista; itäpuolella on niitty, jonka
pääällä "tyryttämällä" vettä ajottain pi-
detaan. Pohjoispään yhdistää koillis-
puolella oleviin laajempiin vuorimai-
hin matalat metsistyneet kalliöt, joiden
välissä on 20 a 30 askelen levyisiä rotko-
ja. En katso mahdottomaksi että tässä
muinoin, korkeamman veden aikana,
joku kapea salmi olisi voinut yhdistää
vuoren itä- ja länsipuolella olevia ve-

sia, ja siten tehnyt Linnamaen pitkäksi saareksi kahden kulkuväylän välissä; muutoin on se ollut kaunaksen kohdalla korkea niemi ja kulkuväylä ainoastaan länsipuolella. Huomattavaa on että vuoren itäkupessa yläsyrjältä alas aina niityn rantaan saakka on ääretön kivilouhikko, osaksi luonnon työtä, kivien suuruuteen (mischen korkeuksia) nähden, osaksi nähtävästi vuorelta alas vieritettyjä ymmyrtäisiä kuorimakivisiä (kuva 29). Kenties voisivat sellaiset kivilouhikot Linnamäen juurella ja kupessa valaista sitä tapaa millä maamme asukkaat muinaisina aikoina hätyyttivät vihollisten ohitse kulkevia aluksia.

Syhaloukkaan Sonkylän Sontalon maalla oli talon poika kyntäessä Peräniityllä, joka on vuoroviljelyksessä, neljännes penink. talosta pohjoiseen, va'osta löytänyt toisesta päästä taittuneen lin-

Sivohakan skandinavilaista muotoa 0,14 m. (lähes 6 tuumaa) pitkä; vrt. O. Montelius Sveriges Fornvid No 73; esineen sain muutaani.

Hevonpään Mitalon maalla, Sas-
Sinmäen jotenkin puuttomalla itävieriteellä on kymmenkunta kiviladellmaa isojen silmäkivien ympärillä, joita kaikkia yhteisesti sanottiin Hiitten-
Tarhaksi. Monessa näkyy olleen 2 silmäkiveä. Ainoastaan 2 eli 3 on semmoista että ladosta voi huomata. Täällä kaivatiin kahta rauniota, muinaiskaluja ja luita löytämättä.

N° 1. Ensimmäinen „tarhan” keskipaikalla, on 6,50 met. pitkä 5 met. leveä ja kahdella silmäkivellä, toinen isompi, toinen pienempi. Avonainen keha-ladella niiden ympärillä soikea, vaillinaisen. Luoteisessa puolistossa tuli heti nurmen alla, kivien sekä päällä että välissä esiin ruskean harvaista,

liikuttamatonta hiettaa, vähän syvemmällä, pienemmän silmäkiven luoteispuolella punaistakin; pohjoiskulmasa puunkhiiltä kivien alla. Koko laakkoispuobiskossa, isosta silmäkivestä alkaen, suuri paljous sinen-punertavaksi palaneita isompia ja pienempiä kiviliuskoja ynnä runsaasti puunkhiilia; eteläisimmän kulmakiven alla oli iso palanut kivilaaka, ja sen alla vasta hiiliä. Näyttää siltä kuin tässä olisi ollut joku laakakivillä pohjustettu pottolava.

N:o 2. Toisesa rauniossa "tarhan" eteläisissä, oli ympäryskä neliskanttinen, 6,50 met. pitk. 4,50 m. leveä, yhdellä silmäkivellä (1,50 m. pitk. 1 met. korkea); kehan sisäpuolella myös kiviä siellä täällä. Tästäkään ei löytynyt maata kuin puunkhiiltä ja pottetuita kiviliuskoja. Hiilet olivat ihan maan kamarassa kivien välissä; syvemmällä

liikuttamatonta hiettaa ja kivisoraa. (Kts. kuvat 30, 31 ja 32.)

Juoksin ½ ven. virstaa itäänpäin puheena olevasta Hevonpään Alimmaisen talosta oli tasaiselta maalta maantien viersä maata eli hiettaa ottaessa löydetty myöhemmän rautakauden hopea rautakirves, jonka sain mukaani. (vrt. J. R. A. Muinaisj. II N:o 1375 ja 1386.)

Hevonpään Ulitalon maalla olevalla Kirkkomaella, 1 ven. virsta talosta näytetään Hiittentarkojen nimellä 2 eli 3 isoa kiviäkoelmaa, jotka selvään ovat luonnon muodostuksia. Se käy selväksi siitä, että 1° kivet ovat paljoa isommat kuin hautaraunioissa on tavallista ja 2° että rauniot eivät ole maan korkeimmalla harjalla, vaan kallioiden välisissä lomapaikoissa, missä ne kallionnokkia ja syrjiä kiertävät, niin että raunion muoto ei ole ympyräinen ja säännöllinen, vaan epäsäännöllinen ja mutkainen.

Kun idänpuolisesta yläkonothkosta noussee, kohtaa meitä eräällä laajalla penkereellä mäkirinteessä isoin kasa 59 met. pitkä S-E, 40 met. leveä (180 x 134 jalk.). Sen länsipuolella jatkuu vielä matalaa kivi-rakkaa ja eteläpää kiertää erästä yhtä matalaa kallion kulmaa. Ala-(itä-)puoli metsistynyt ja sammaltunut. Kainio ei missään kohoa kivien vahvuutta korkeammaksi, kivet pyöreitä ja kantilisia, minkien nostettavia ja kuormakaisia. Toinen on pienikivinen rakka, joka puoliympyrässä kiertää vähän korkeampaa kallion syrjää. Kolmas ja ylimäinen, 36 x 29 met. (120 x 97 jalk.) korkeus 1 met. (= kivien vahvuus) on enemmän kuin muut tehdyn näköinen, vaan on epäsaannollinen muodoltaan ja makaa notkosfa kolmen kallion välissä, jotka ovat toisen verran korkeammat kuin itse kainio. (Kts. kuvat 33 ja 34.)

Waremaen pohjoisessa päässä, Korven-

paan kruunun virkatalon maalla, 1 ven. virsta talosta etelään, löytyy 2 Hiitten-tarhaa vieritysten, yhteensä 30 met. pitkä, pohjoisin 10 met. lev., eteläinen 13 met. leveä; korkeus ainoastaan kivien korkeus maasta, eli noin 0,5 met. Ne ovat jonkunlaisella mäen kulmalla, koska kiven heiton päässä etelään käsin alkoi tulla notko, jossa kasvoi vahvaa metsää. (kuva 35.)

Tämä Hälikon pitäjään läntisiin V-osa, eli Syhäloukas on tarinan mukaan ollut kinkerikunta, jossa pitäjään papit (viimeksi kirkkoherra Sj-natius + 1828) paavin uskon ajoilta pitäin varsinkin kesäisin pitivät jumalanpalvelusta ikivanhan pyhän koivun alla¹⁾, jonka paikka vielä näytetään Korvenpaan talon luona; se on jo lahonut niin että paksu kanto enään on nähtävänä. On kumminkin luultavaa että tässä useampia pyhiä paikoita.

J. A. A. Luennot 1885.

Ta on ollut; ainakin on muutaman as-
keleen päässä asken mainitusta pai-
kasta vielä pystysä toinen vanha ja
praksi koivu, onsi ja osaksi kuivettu-
nut. (kuva N° 36.) - Peppälässä noin
2 ven. viistä Korvenpäästä lienee myös
joku vanha koivu, jossa muistin aikoi-
na noin 30 vuotta sitten on pidetty
jumalan palvelusta. Samalla maalla
sanottiin myös olevan 1 eli 2 vanhaa ki-
vikasaa. Toisen kertomuksen mukaan
pidettiin Kanamäessä eli Pyhälouk-
kaan Isossa kylässä vielä tämän vuosi-
sadan alulla "sala-jumalanpalve-
luksia". Minulle kerrottiin että eräs mies
nimeltä Rojo-Mikko oli niiden johta-
jana; ihmiset olivat "Rojo-Mikon us-
kosja". Mikolla oli myös tapana rakas-
tella ja kun hänelle siitä tuomautettiin,
vastasi hän: "ei se rakkaus muutoin
täydellinen ole, ell'ei se nahtkoissakin
ole!" - "Noihin jumalan palvelukseen tu-

ivat vihdoin papitkin, mutta heidän
ja kulmakuntalaisten välillä syntyi
syyttelemissä, joiden johdosta nuo pi-
dot lahottiin. Kirkkoa tietysti ei Py-
häloukkaalla ollut mutta "kirkkomai-
ta" oli Waremäessä, Pihkivuorella ja
Korvenpään palolla, jossa viimeai-
nitusja vanhat muistavat nähneensä
pääkalloja. Reinholm arvaa että
Pyhäloukkaalla muinoin ehkä on ol-
lut joku pakanallinen pyhättö ja
muistuttaa että kirkollisissa asiakir-
joissa siellä mainitaan Pyhä nimi-
nen maatila". (J. R. A. luennot 1883.)

Anttilasta sai Björck pienen tasa-
taltan ja Metsä-Anttilan pellosta oli
löyhty pieni onsitaltta; samoin on Lai-
terlan kylän maalta löyhty pienenlai-
nen tasataltta, jotka kaikki ovat mu-
seosja. (Imyr^o pöytäk. 27 p. Maalisk. 1886).

Seuraavat kivikalut ovat Paimiosta
löydetyt:

Pieni matalateräinen onsitattha; rei-
käkivi löytyy Valkojan torpan maalla;
tuolellisesti hiottu tasataltan teräosa,
suunnikkaisella poikkileikkauksella;
huonosti hiottu tasataltta; teräosa sa-
mantaisesta; teränkattkelma onsitat-
tasta matalalla syvennyksellä ja kirves,
jonka syrjästä ja lappreesta palasia
on lohennut pois; - kaikki Björckin
toimittamat Imyille (Kts pöytäkirj. 27.
p. Maalisk. 1886.).

"Paimion" rakennuksen aikuisia oloja
muistuttavat useat paikkain nimet.
Kulmakuntia on pitäjässä neljä: Ka-
leva, Davio, (Halikon puolella), Meri-
kulma ja Kräki (Turun puoleinen osa).
Paimion jokilaakso on merestä voitet-
tua hedelmällistä peltoa, johon
talot ja kylät vähitellen ovat synty-
neet tai sūrretyt latvamailta. Kan-
kailla jokilaakson kummallakin puo-
len ovat tätä nykyä torpat, joista 20
1) J. R. Aspelin, luennot talv. 1885.

kankare-nimistä, esim. Päivä-, Risti-
Tihukankare, kaksi Hakakankareta
y.m. Wankoja kyläin ja muita paik-
kain nimia ovat: Hūdenala ("Hūren-
ala"), Kyllölä, Kumio (ulottuu myös
Halikkoon), Majankalma, Luospää, He-
vonpää, Hirvonpää, Urhatunpää (nyl
Kauhainen), Maljamäki y.m. Joki-
laakso kirkolta²⁾ joensuuhin on Wistan-
välä. Joensuulla on Kivinenä ja Kart-
salo, joka muistuttanee joensuun var-
toimista. Jävasten³⁾ kylästä, pitäjän
koilliselta, Marttilan puoliselta kul-
malta tulee peninkuorman pituinen
Kalevanjoki, ja laskee kirkon luona
Paimion jokeen. Sen ohella on Kalevan-
kulma ja kylätie joen varrella on
Kalevantie. Hirvonpään Kyllölän ta-
loista on yhden nimi Kojo, joka virok-
si merkitsee kuvaa."

2) eli Wistan kestikiivarista. 3) Jävasten,
Evaisten.

Halikko ja Angelnemi. s. 41-55.

Angelan saaren läntisimmällä noskalla on mereen pirstava kallio, jolla oli nähtävä tavattoman pieni, ainostaan 1 meterin laajuinen, tuskin nurmen ja sammaleen yli kohoava kiivikokoelma (kivet olivat n. 0,10 ä 0,20 m. vahvuiset ja ilman järjestystä toisiinsa). Kun se hajotettiin löytyi pohjasta hiiltä, poltettuja luumuruja ja 2 pientä kivipalaa, jotka näyttävät hionnisen jälkiä; luultavasti kappaleita kovasimesta.

Mannermaalla on Kokkilan keskitalon ("Kes'talon") rantapuolella kallioilla kaksi enimmäkseen tävitettyä kasaa. Toinen ylempi ja cheämpi on 4-9 met. leistunsa, korkeus epäselvä. Puoleksi cheä kiviladelmä oli vielä näkyvissä. Kivien välistä ja alimmaisesta maakerroksestäkin löy-

tyji joukko myöhemmin kannettuja
polttamattomia luita (koiran y. m.), ai-
noastaan keskipaikoilta vähän poltet-
tuja luumurenia. - Toinen, alempi, on
pahasti rikottu; kiviä on sen verran
kokoja että näkyy missä raunio on ol-
lut. Pohjakallio monessa paikoin nä-
kyviensä. (Kuva 37.)

Kokkilan naapurina on Jam-
menpään sotilaisverkatalo, jonka maal-
la on tärkeitä muinaisjäännöksiä. Noin
500 kyynärää talosta länteen, peltoti-
lusten takana kohoaa metsäinen mä-
ki, jonka rannanpuolisella vierteellä
on vähäinen kalmisto. Tästä on näh-
täväksi yksi isompi kivikasa ja noin
12 aivan pientä ja matalaa nurmet-
tunutta töyrästä muutaman askeleen
päässä toisistaan, noin 100 askeleen
avaruudella, osaksi metsistyneellä
alalla. Pamaspa paikassa huomasiin
5 pientä kuoppaa maassa, joista 4 oli

vat viivitysten yhdessä rivissä. Seitse-
män rauniota (niiden joukossa isoin
kasa) sijaitsevat erään penkereen
päässä; toiset ja myös kuopat ovat
penkereen alla. (Kuva 38.)

Kolme rauniota kaivattiin. N:o 1. Isoin,
9 met. ristinsä ja 1 met. korkuinen, kes-
kellä kehoitettu pohjaan asti, sisälsi
isompia ja pienempiä mielen kannet-
tavia kiviä. Pohjalla selveni kolme
toistensa sisällä olevaa ympyräistä
perustuskehää, ulommainen isoista,
mielen liikuttamattomista kivistä ja
6,50 met. ristinsä. Arkku, jos semmoi-
ta keskellä lienee ollut, oli ennen hä-
vitetty. Kivien alla oli raunioita ete-
lä osassa, eniten liikuttamattomita hie-
tamaata, pohjoispäässä taas vähän
enemmän muttaa. Neljässä kohden
ulommaisen ja keskimmaisen kehan
välissä oli hiiltä ja hiilenroskaa;
sisimmäisen kehan alla poltettuja

luumurenia; muuta tavaraa ei. (Kts
kuvat 39 ja 40).

N° 2. Edellisen vieressä oli matala
kivikokoelma 4 met. ristiinsä ja noin
0,10 tai 0,15 met. korkea, josta ainoas-
taan muutamia kiven syrjät nurmen
alta pistävät näkyviin. Kivet tässä
olivat myös pienemmät kuin edelli-
sessä, 0,15 tai 0,30 meterin vahuiset
(ihmisen pään kokoiset); perustuske-
hät epäselvät. Kivi kerroksen alla
oli rannan puolella (etelä osassa) hie-
noa, valkoista ja kivetöntä hietaa, sul-
la täällä joku pieni hiilipalanen ja
poltettu luumurunen. Seuraavaa myö-
hemmän rautakauden tavaraa löytyi:
Keskiaikailta hiedassa kolmiorsinen
pronssinen hihnanjakaja yksijusteisil-
lä kolmiosirasteilla, vt J. R. A. Muinj.
I. N° 1930 Saarenmaalta. Alkeita N° 285 Ni-
malasta; vähän pohjoisempaan saman-
laisessa hiedassa osa luikammasta, jon-

ka molemmat puoliskot ovat yhdistetyt
neljällä pienellä rautapiillä sekä kuusi-
si suoraviivaisilla ja 8-muotoisilla kor-
istuksilla varustettua luupalasta sa-
manlaisesta aineesta. Tästä vähän län-
teenpäin oli erään isomman kiven vie-
ressä 0,60 meterin pituinen, 0,45 met:n
levyinen ja 0,25 met:n vahvinen, must-
tansininen tuhka eli hietalaja täynnä
poltettuja luumurenia ja vähän hiilen-
moskaa. Tuon ruumunjäännöksen keski-
paikoilta löytyi suorasetkainen, ruo-
dolla varustettu rautaveitsi. Sen alla
tuli taas valkoista hietaa, jossa oli
tuumanpituinen koristettu luupalanen
ja kahdella rautapiillä varustettu osa
samanlaisesta luikammasta kuin yllä
kerrottu; alempana vasta tuli liikut-
tamaton hietamaa vastaan. (Kts. kuva
41.)

N° 3. Kolmas raunio, jonka tutkin täs-
sä hauta ryhmässä oli myös mainitulla

penkerellä 25 ask. itäänpäin asken kerro-
tuista, sekin pieni, matala ja nurmettu-
nut nyyrylä 3,70 - 4 met. ristiänsä, 0,20
m. korkea; kivet tässäkin pienentlaisia
(ihmisen ja koiran pään kokoisia). Ylem-
pien kivien alla oli vielä pari kivi-
kerrosta, osaksi ympäröivän maa-
pinnan alla. Keskellä rauniota, toi-
sesa eli kolmannessa kerroksessa oli ki-
vilaaka, jonka alla hiiltä ja polttetu-
ta luupialasia, joita viimeksi mainit-
tu ja muutenkin oli siellä täällä vähäisen
yllempänä, päällimmäisten kivien alla
löytyi rautainen pyörä 0,05 met. ris-
tiänsä, jonka keskellä on neliskulmainen
reikä, arvattavasti värthinän pyörä.

(kuva)

Penkereen alla olevista soikeista kuo-
pista, jotka ovat 1 - 1,50 met pitkiä ehkä
0,30 - 0,50 m. syvät, kaivatin yhden, löytä-
mättä muuta kuin hiiltä pohjasta nur-
men alla. Usein mainittu penkere on

105 met. Halikon lahden rannasta, niemen
nokasta mitatun alimman tutkitun rau-
nion (N° 2) rannanpuolimaiseen syrjään.
Koska puheena oleva kalmisto näytti ole-
van tavattoman matalalla paikalla toi-
mitin myös korkomittauksen vesivaa'alla
(vatupassilla) ja huomattiin raunio N^o
2: n pohja olevan 15,06 meteriä (50 jalkaa
8 1/2 tuumaa) ylempänä meren pintaa.

Taman talon maalla, kalmistosta
300 - 400 askelta (500 kyyn) länteen (eli luo-
teeseen) on matalalla puuttomalla kallion
toyraalla (n. 50 jalkaa ylempänä meren
pintaa), yksinäinen raunio, 9 - 8,50 met.
ristiänsä, lähes 1 met. n korkuinen notko kes-
kellä ja samannäköinen kuin raunio N^o
1. Kalmistosfa; sitä ei tutkittu.

Kallilan talon luona, 1 ven. virsta
Tammenpäästä pohjoiseen ja talosta 400
l. 500 askelta itään eli Karviaiseen päin
rivän tien vieressä on erään matalam-
man kallion päässä, maan kurkussa Hiit-

tentaria I- L10,50, I-E. 8 met. ristiinsa,
0,60 m. kork. Itäpuolella oli viertävälle
kallion syrjälle ladottu kiviperustus rau-
nion tueksi; kivet olivat isompia ja
pienempia, mihien nostettavia ja suu-
rempiakin; ladotuita kehia ei ollut.
Raunion keskikorkuudella kivien välisä,
ja myös alimmaisen kivikerroksen alla,
karkean tasetoran päällä oli paljon
poltettuja luemuruja, vaan ei mitään
muuta. (kts kuva 42.)

Walttidan ja Harviaisen välillä vi-
taa eräs Karemaen juurelta tuleva oja,
jonka itäpuolella Harviaisen maalla
nousee n.s. Perämäki, jolla mainittuun
olevan yksi Slittentarha. Toinen löytyy
saman maan Ammansmaella, jota
kävin katsomassa. Harvametsäisellä
kalliotasangolla on tämä raunio ulko-
muodoltaan ikänsä kuin kaksi päällekkä-
nään asetettua kasaa, ylimmäinen 45.
met. (150 jalkaa) pitkä 32 lev. ja noin 1/5

met. korkea, alimmainen, joka on mata-
lampi ja laajempi ulottuu itä-, pohjois-
ja länsipuolella 15 ja 17 met. edellisen ul-
kopuolelle; kivet ovat 0,60 met:n vahui-
set ja pienempia. (kuva 43.)

Asilasta venäjän virsta metsään sa-
nottiin olevan suuri laaja kivikasa, jota
en käynyt katsomassa.

Reinholm on maininnut Meismaella
Pihkkuoren ja Naapalan talojen välillä
josja Halikon ja Paimion raja ennen on
käynyt, olevan 5 Slittentarhaa, kivika-
soja joiden keskellä on parin kolmen kyy-
närän korkuinen, latuskainen kivi pys-
tysä. - Pihkkuoren talosja ei kukaan
löinnyt Meismaella sen nimellisiä mui-
naisjäännöksiä olevan, ja itse vuorella
käydessäni huomasin että nämät Slitten-
tarhat eivät olleet muuta kuin tavalli-
sia rajapyykkiä, joiden välille Naapa-
lan ja Pihkkuoren seipäistä tehty selkääitä
J. R. Aspelin'in luennot Suom. muin. linnat 1885.

oli rakennettu.

Wielä hämähämmiksi jäivät ne muinaisjätteet jotka pitäisi oleman "Pikkouoren kuoppi'krundissa". Pikkouoren talosta käy pitkä kuya luoteiseen peltojen kalkeksi ja loppuu muutamaan veräjään korkean mäen rinteessä. Veräjän takana on 1 eli 2 katettua perunakuoppaa. Tästä on Reinkolmin mukaan "riutta, johon harvoin mentiin, jos ei mansikoita poimimaan ja sen riutan kupussa oli vanhuudesta isoista kivistä seinä, niin korkea ett'ei kaswava laji joka paikasta ylitse päässyt. Tuota seinää paksua ja sammattunutta oli noin 15. kyyn. pitkästä. Pika nällä paikoin, kuopan veräjällä että Waresmäellä oli vanhoja hautauspaikkoja. Ennen näst ei Halikosja ruumiita kirkolle viety, vaan oli pitäjällä siellä taällä hautauspaikkoja".¹⁾ Näitä jätteitä kyselin ja haeskelin turhaan mäen rinteessä ja

¹⁾ J. A. Aspelin'in luennot "Suom. muin. linnat", 1885.

mäen päällä. Wielä kertoo R. samasta paikasta: "Konkolan mitussa Waresmäkeen päin kylästä on korkeanlainen mäki-kohta nimeltä Karkunkankare, jonka kongsija ennen kuuluu olleen karkun päältä naulittuina; eräs 64 vuoden ikäinen kertoja oli 1843 sanonut puussa nähneensäkin kallon, muut useampiakin, Pikkouoren kuoppi'krundissa". Tähän ei ole muuta muistutettavaa kuin että Karkunkankare on noin venäjän viista luoteesen mainitusta Pikkouoren veräjästä, jonka vuoksi tuo kertomustarkoittanee kaksi eri paikkaa missä jätteitä on ollut vanhasta karkunpalveluksesta.

Karkunkankare on vähäinen saareke sinä vesiperäisessä mitussa, mistä ennen mainittu Kalltilan ja Kariwiaisten - välinen oja saa alkunsa. Kastapiäätä, niitun toisella puolella alkaa tuo venäjän viistan pituinen, luo-

teiseen jatkuva Waremäki, jonka ete-
lä pääosa 1820 v. den paikoilla oli eräs
Uuivilan varkaanpesästä tunnettu torp-
pa. Torpan "tuvan, aitan ja navetan"
perustukset ovat vielä näkyvissä. Mut-
ta metsän rajassa, torpan ohella on
"vanhuudesta" sitä paitsi vielä kivinen
niskaaita, noin 87 askelta pitkä. Ai-
dan toisesta päästä, kylätien puolella,
näyttää kiviryhmästä nähdessä alka-
neen sivuvalli, jonka jälkiä voi seu-
rata suoraan 30 askelta, toiselle ki-
vi ryhmälle, kenties vielä tuonnemmaksi,
jossa myöskin on raunioita näky-
vissä. Samoin voi mainitun pääaidan
toisesta päästä seurata sivuaitaa 19 as-
kelta alaspäin eräälle kivi ryhmälle.
Myöskin alempana laakson puolella
on vielä pari kiviryhmää. Niskaai-
dasta näet maa viettää hiljalleen en-
nen mainitulle soukalle vesiperäiselle
J. R. Aspelin'in luennot "Suom. muin. linnat", 1885.

37.
mitulle. Tuon niska-aidan vanhuutta
todistaa muutoin tarinakin". - Näistä
muinaisjätteistä oli paikalla käytös-
sani, vanhan torpan perustukset jä-
lellä uuden tuvan vieressä. Wankaa,
lähes 2:n meterin levyistä ja noin 0,70
met:n korkeista niskaaitaa on jällellä
noin 50 askelen pituudelle idästä län-
teen, kiviä oli käytetty mutta tupaa ra-
kentaessa. Aidasta käy kaksi eli kolme
epäselvää nurmettunutta kivi ryhmää
sivuhaaroina alaspäin, niinkuin ase-
mapiirros osoittaa. (kuva 44). Lähellä
on myöskin 12:n askelen pituinen, mu-
kula kivillä reunustettu, eli sisustet-
tu soikea kuoppa. Mitä tarkoitusta
varten tuota kivi vallia on tehty on
vaikea arvata. Torpasta väkän mat-
kaa, Waremäen itäpuolella olevasta mii-
tystä olivat nykyiset asukkaat 2 tuu-
man syvyydeltä löytäneet vanhan ai-
kaisen rautalukon, jonka takapuolinen

rautalevy eli pelti jo löydettävissä oli
ollut särjetyt; vielä on löytty veitsiä
ja kahveleita sekä rautainen hiilipiikki,
½ kyyn. maan alta, eräästä suosta Kare-
maen länsipuolella Iivista Hevonpääs-
tä. Kaiken tämän arvettiin olevan "var-
kaiden värkkiä". Lukon ja hiilipiikkin sain
mukaani.

Jos siirrymme Konkolanjoen suu-
le, on ensimmäinen huomattava paik-
ka Kotkanmäki noin keskivälillä
Oksalan puustellia ja Immalan rust-
hollia; siellä on Reinholmin mukaan
kaksi suurta muurakaispesän kattaista
"kivi kerkhoa" eli hautarauniota. Kivet

Puoli virstaa sitä etelämpäin on Konkolanjoen
toisella rannalla Immalan maalla Revasvuori, joka
joen puolelta on jyrkkä ja jylhä, sekä girujen asuma. Sit-
tä vuorella on samoin kuulunut olevan kaksi kivi-
kerhoa, joista ei kumminkaan nyt enään mi-
tään jälkiä näkynyt. Vuoren juurella on lähde
josta pulloikka kannetaan hyvää

J. R. Aspelin. Luennot I. muin. luvut. 1885.

silmäveittä. Lähteeseen, josta puro kääntyy
"päin auringon" eli pohjaseen, uhrataan
veittä ottaessa vaikka neula ja se, joka
uhria lähteestä ryöstää, saa uhraajan
kiivut. Etelään päin Revasvuorelta on
Linnanmäki, jota rannempaa maa on
tasaisista, mutta yläpuolella korkea vuori,
jonka haulasja Reinholmin kertoja saati
olevan "monta linnaa". Tämä pitäisi ole-
man Wartsalon kohdalla. Paikalla käy-
desäni en näistä asioista saanut mi-
tään selkoa.

Taältä neljännes penink. ylemmäk-
si on Kaninkolan kylä, jonka Hiisimä-
estä on varhemman rautakauden löy-
tö talleja. Hiisimäki on eräs harjun-
haaraus, jolla vierekkään oli kaksi
"hiidenhautaa" eli jättiläisten kivikasaa.
Kun rusthollari Kustaa Tanelinpoika
Bergvik Kesäkuussa 1875 muutti Mai-
kän talon rakennukset tuolle mäelle,
"J. R. Aspelin luennot Suom. m. luvut 1885.

Tasoiitti hän hautarauniojen kohdan ju-
haksi. Silloin löyettiin toisen raunio-
alta kaksiteräisen miekan lappi, jous-
ka Tutkaimen löytäjät taittoivat ja
hukkasivat sekä keihään kärki, toisen
alta miinikään keihäänkärki ja kah-
della väällä varustettu nuoli. Muos-
doltaan nuo asut ovat varhemman
rautakauden aikuisia. Kalut saapuvat S. M. Y. M. M.

Herra G. A. Lindelöfin toimesta (Björck, Ha-
likon kirk. S. M. Y. M. M. Aikakausk. VI.)

Lambolan (Lombilan?) rauhollin talos-
ta vähän pohjoiseen päin oli noin 30 vuot-
ta takaperin löytty pronssinen huhmari sekä
rautakaluja, vaan ne ovat kaikki ka-
doonnet. 1.)

1.) Björck, Ruutit, muinnisjäännöksiä Halikon
kirkk. S. M. Y. M. M. Aikak. VI.

kaikki kadonneet. #

V Tailinnan rauhollin maalla, vähän
matkaa talosta koilliseen, on kahden Tai-
lanjoen vuomasta tulevan 200:n aste-
leen levyisen alankomaan välissä (poh-
joispuolella nevaa eli kytömaata, ste-
läpuolella peltöjä) noin 500:n ask. pi-
tuinen kaitanen mäki, josta useam-
pia matalia töyräitä kohoaa. Länti-
simmällä matalalla kalliolla, Linna-
mäen pellon tasalla, on ennen ollut
Tailan rauhollin rakennantoryppä, jos-
ta vieläkin perustuksia on näkyvis-
sä. Toinen töyräs, varsinainen Lin-
namäki, on korkein, noin 50 jalkaa
mäen juuresta. Se on päältä noin 50
ask. avara, pohjoispuolella äkkijyrk-
kä kalliouseina, eteläpuolella loivem-
pi ja metsistynyt. Tässä mäen rin-
nassa on muinoin kenties ollut valli, erään
mäen poikki kulkevan selkän aidan itä-
1.) A. Björck Ruut. muinnisj. Halikon kirkk. S. M. Y. M. M.
Aikakauskirja VI. s. 35.

puolella on nyt jällellä matala, sammal-
tunut ja katajoittunut jono isoja ki-
viä (0,60 ja 1 metri kanttuinsa), 10,50
met. pitkä 6 met. leveä; pohjoiseen
käynnä jatkona voi pitää muutamia
isompia kiviä, jotka, 1-3:n sylen pääs-
sä toisistaan, ovat ikääskuin rivisä.
Mainitun aidan länsipuolella näh-
dään myös joku isompi kivi. Itä-
puolella Linnamäkeä jatkuu matalam-
paa, metsistyneellä kangasmaata.
(Kuvat 45 ja 46.).

Päälinnan peltolaakson kaakkoispuolella Päi-
linnan ja Hessilän rajalla, nousee vuoren harja, ni-
meltä Pitkämäki eli Isomäki, jolla sanottiin olevan
Hüttentarhoja. Paikalla käydessäni huomasin ne
luonnollisiksi kivirakoiksi. Toinen löytyi pari kiven-
heittoa vuoren länsipäästä eräällä eteläpuolella
olevassa, leveässä rotkossa, jota 5 ja 10 Ryyppärin
korkeiset kalliot kahden puolen ympäröivät.
"Hüttentarha" on täynnä pieniä pyörei-
tä, veden sorvaamia (ihmisen pää-
ja nyrkin kokoisia) kiviä,

xxix, 21 met. pitkä, 11 met. leveä, korke-
utta mataluuden ja epätasaisuuden vuok-
si ei voi määritellä. - Toinen tarha on
idempänä, vähän laajempi, metsän
peittämä, mahdollisesti sekien luonnol-
linen kivilouru. Sekään ei ole vuoren
korkeimmalla harjalla vaan mäen las-
kulla, eli matalammalla penkereellä.

Kankaren Olostalon maalla noin
2 viistä koilliseen Piintilan rusthol-
lista on eräs lännestä itään kulkeva
vuori, jota sanotaan Kankaren metsäk-
si, Järvenmäeksi ja välillä myös Hü-
denmäeksi. Siellä, kohta Piintilan jär-
ven etelä puolella, mäen päällä on
"Hüttentarha" josta hra Björck. Kansa-
koulunopettaja Gulkusen puheiden¹⁾ mu-
kaan on antanut näin kuuluvan kei-
1) Kansalta sain kuulla että hra Björck,
stipendiatina, ei itse ollut käynyt näitä
Piintilan takaisia Hüttentarhoja katso-
massa, vaan oli asianiäheksen käyt-

romuksen:¹⁾ "Tarha on nelion muotoinen ja sisältää useampia pienempiä erinäisiä hautaraunioita, joista ainoastaan yksi oli niin säilynyt että sitä voi mitata. Sekin on nelion muotoinen yhdeksiän kyynäriä kanttiansa, reunat ovat pienistä ympyrämuotoisista kivistä ladotut ja keskusta syvällä notkolla. Muutkin rauniot ovat arvattavasti olleet tämänkaltaisia, vaikka ne aikojen kuluessa ovat rauenneet yhdeksi kivikasaksi, niin että ei missään ole pohjaa käsillä. Suurin kivien paljous on kuitenkin tarhan lounaisessa osassa, jossa se nytkin on lähes neljä kyynäriä korkea. Jonkunlaisessa järjestyksessä nähdään tässä osassa tarhaa suuria litteitä kiviä, joiden alusta on notkolle

tänyt Halikon silloista kansak. op. jutusta. Myös hra B. myönsi minulle näin tapahtuneen.

²⁾ Smyⁿ Akk. VI s. 57.

pienistä ympyrämuotoisista kivistä ladottu." Sitten kerrotaan ja kuvataan kivien muoto. "Suurin niistä oli kolme kyynäriä korkea, alapäästä kuusi korttelia leveä ja kolme korttelia paksu. Ne olivat pystyissä ikäänkuin muistopatsaina. Muutamat olivat kuitenkin kaatuneet. Tarhan keskiosassa on paljon suurempia kiviä kuin reunoilla ja muutoinkin näyttää keskiosassa olevan säännöllisempää ja tasaisempaa." - Tämä liioiteltu kertomus antaa paikasta aivan väärän käsityksen. Tuon Huttentarha on ainoastaan luonnollinen kivilouros kolmella matalalla tojraalla niinkuin pohjapiirros osoittaa (kuvat 47 ja 48), 155 askelta pitkä 90 ja 110 ask. leveä. Läntisessä päässä on korkeus n. 4 kyyn. ja kivet isoimmat, kuten oikein on huomautettu, vaikka niiden muodossa en voinut huomata mitään erinomaista, mitään järjestyksistä missä ei myös näy, paitsi jos ne

sattumatta josjain muodostavat rivin eli
kulman. Ainoa ihmisen työ tässä on ne-
liskulmainen kivitehdä, ikäänkuin rau-
vennut huoneen perustus eteläisellä
kääräällä; pohjoinen ja eteläseinä 6
met., toiset kaksi 7 ja 8 met. pitkät,
itse perustuksen leveys 2 met. Mitään
3 kyynärän korkuisia, pystyissä olevia
"muistopatsaita" ei näkynyt, eikä sano-
nut opaskaan, Pönttilän vanha isän-
tä, sellaisia koskaan nähneensä, ei
silloinkaan kun hän Hra Julkusta
samalle paikalle opasti. — Raunion
päällä kasvaa paljon puita: koivuja,
pihlajia ja hakopuita. Maa ympä-
rillä on jotenkin tasaista kalliota,
jolla kasvaa harvaa metsää.

Pönttilän rusthollin maalla on
^{ita-}useamp^{ita}issa muinaisjäännöksiksi arvel-
tuja paikkoja.

Hksi on talon länsipuolella pieni ja
matalanpuoleinen Linnamäki, päältä

ainoastaan 32 askelta ristiänsä, noin 60
jalkaa korkea. Eteläpää on jyrkempi,
pohjoispää hyvin loiva ja melkein li-
keisten Torppain pelttojen tasalla. Koko
mäen ympärillä, paitsi kirkolla, joka
on sileää kalliota, kasvaa runsaasti lep-
piä. Vallia ei näy missään, isompia
kiviä mäen rinteessä on kumminkin siel-
lä taällä ilman järjestyksellä. (Suva
N: 49.)

Linnamäen asemasta on huomattavaa
että sen alla juoksee Kytö- eli Honkalojoki,
jonka kapeaan vuomaan tässä kohden
yhtyy kaksi avaraa niitty- eli peltto-
maaksi viljeltyä lakeutta: toinen ulot-
tuu itäänpäin aina Halikon joelle ja
yhtyy sen vuomaan, toinen menee ete-
lään Kytöjokea pitkin; kumpaiselle-
kin suunnalle on Linnamäestä lause-
näköala. Todistuksena siihen että nämä
alankomaat aikoinaan ovat järvenä
olleet, saanee pitää sitä, että Kytöjen

eteläpuolella, vastapäätä Linnamäkeä, peltojen keskeltä nousee yksinäinen metsistynyt mäki, jota vielä sanotaan Saarimäeksi (kartoissa väärin "Paramäki"); samanniminen talo on mäen etelä vierteellä. Mainittakoon myös, mitä tie-teellistä arvoa sille arvattaneekin, että Linnamäen länsipuolella olevan Alakylän kylän (nyt torpan) tiluksilla Lokakuun 2 päivänä 1812 tapahtui maanputoama,¹⁾ jonka jäljet vieläkin ovat nähtävät kylän ranta- ja eteläpuolella olevassa köyraisessä ja kuoppaisessa niittymaassa; samanlaisista epätasaisista maata sanottiin olleen Linnamäen länsi- ja eteläpuolella, mihin nyt on peltoja tehty.

2. Saman maan Hiittelmäellä, neljä virstaa talosta eräällä pohjoistuoteeseen pistävällä metsäsaralla on varsin o-mituinen hevosenkengän muotoinen kiviroukko, jota sanotaan Hiidentar-

¹⁾ J. G. Elmgren, Efemerider.

haksi. Se on puoliympyrästä juokseva kehä pienehköjä eniten ymmärräisiä kiviä, tasoin 140 askelta pitkä kun harjaa myöten astuu, 20 askelta leveä ja lähes miehen korkuinen ympäriäitsevään tasaiseen kalliomaahan nähden. Aukon suun poikki kulkee 30 ask. pitkä rivi enimmäkseen isompia kiviä. Tarhan keskellä maa taas nousee matalaksi köyrääksi, melkein kivikkoharjan tasalle; se on kovasti sammattunut ja kasvaa vahvaa kuusi- ja mänty metsää. Pohjoispuolella leviää alempi, jotenkin tasainen kalliopenger, josta astuu alas kuusta ja kivua kasvavaan korpkeen, joka on n. 50 jalkaa alempana Hiittentarhaa. - En uskalla tuota omituisia tarhaa ihmisten työkse sanoa; se näyttää pikemmin olevan luonnon leikkiä. (Kts. kuvat 50.)

3. Samalla metsäpalstalla, noin virsta

pohjoisempaan, käy jotenkin matalalla
Najalammin maella Puintilan ja Pitko-
jan talojen raja-aita muutaman "Hiit-
tentarhan" yli, joka Hra Björkin ker-
tomuksen mukaan¹⁾ on neliskulmainen,
lansipuolella kallio seinänä. "Tämän
Tarhan pituus on noin 150 syltää ja le-
veys 100 syltää. Se on kokonaan metsän
vallasja ja useija paikoin niin maa-
tunut, että ainoastaan tarkalla tutki-
muksella voi seurata sen ympärys-
töä". Ohelle liitetty kuva näyttää
sen muodon. "Reunojen korkeudesta ei
voinut saada mitkäänlaisia selkoa."

Paikalla käydesjani huomautti opas
minua muutamasta idästä länteenjuok-
sevasta suorasta kiviharjasta, jolle hän
antoi Hiittentarhan nimen. Se oli
270 ask. pitkä n. 20 à 35 ask. lev., 0,50 à 1 met.
kork. ja muistutti paljon kiviharjaa
Slidenmaella. Kivet pienehlaisia, 0,15 à

¹⁾ Hiinteitä Muinj. Halikon Kksen Smyⁿ Pikkk. VI s. 52.

0,50 met:n vakouiset. Lansipää päättyi
jyrkäänlaiseen kallion seinään (haarau-
tumalla, kts. Björkin kuvaa), itäpää loi-
veni loivenemistaan muutamalla rä-
meellä josja iso vesilammikko sen tyk-
kanaän katkaisi. Välestajain kuulin
valtiopäivämies Holméniltä (Puintilan
omistaja), joka oli seuraanut hra Jul-
kusta, että tämä kiviharja oli eteläisiin
valli siinä ^{Tarhasja} Hiitten joka Björk-Julkusen
kertomuksen mukaan on "Puintilan ja Pitko-
jan" rajalla; että pohjoispuolella, tämän
kansja rinnatusten käy toinen samantai-
nen harja ja että näiden välillä, lan-
nenpuolisen kallion likellä on lampi.
Kaan kun ei opas Tarhan muista sei-
nistä, jotka luultavasti metsäjä kierte-
livät, mitään puhunut, en tullut mi-
näkään sitä lähemmin tarkastaneeksi,
ollitkin kun edesjajain Leppi' alhonnä-
ellä myös sanottiin olevan Hiittentarha
Puintilan ja Pitkojan rajalla.

Mitä tähän neliskulmaiseen tarhaan
mutoin tulee, uskallan vähiin epäillä
sen olemassa oloa. Itse liikuin tuon ete-
läseinän itäpäässä enkä nähnyt sem-
moista haarausta, joka Björckin kuvas-
sa käy pohjoiseen; kävelin tarhan kal-
ki raja-aitaa myöten, enkä huomannut
pohjoista seinää. Hra Fulkunenkin on
"ainoastaan tarkalla tutkimuksella" voi-
nut seurata sen ympärystä; luulen
sen vuoksi suuresti erehtymällä voivan
otaksua että hänen mielikuvitus täs-
sä on ollut yhtä vilkas kuin se oli
hänen "tutkimuksissaan" Hankaren mut-
sässä. Vielä vähemmän on luultavaa et-
tä puheena oleva H. tarha on ihmisen
työn jälkiä; ainakin oli se kiviparja,
joka minulle näytettiin luonnonmuo-
dostuksen näköinen; ei myöskään ole
tavallista että linnat eli pyhäällöt oli-
sivat rämeille eli vesilampien ympärille
rakennetut.

45.
4. Vielä luoteisempänä käy sama Tiin-
tilän ja Pitkojan rajalinja jo mainittua
Leppälän maen yli, jolla myös mai-
nittua olevan Hüttentarha. Tämä kuu-
tenkaan ei ollut mitään muuta kuin
kallioinen ja kivinen maen kerkku.

Halikon luoteista kulmaa sanotaan
Kumiksi. Siellä on sekä Joensuu että
Viurila ruvennut ottamaan uutisvil-
jelyksiä, jonka vuoksi avarain pelto-
ja niittymaiden kuperissa näkyy torp-
pia siellä taällä. "Kumio on Reinhol-
min mukaan savipohjaisista maata, jo-
ka hänen luullaksensa ennen maalimas-
ja on ollut järvenä, jonka partaatytt-
ympäri neliskulmaisista tulisioilla
varustetuista raunioista nähdän ovat
olleet asuttuja".¹⁾ Sellaisia raunioita mai-
nittua tulleen esin matalan, mäntyä
kasvavan Hammarprakan kankaan "raun-
nasta", joka nyt on peltona. "Kivi asita"
J. R. Aspelin Luennot 1885.

taällä on usein löytty, herran 9 kappale-
letta kiviraunion ohelta (Armpeltilla)!
Ne olivat puheen mukaan löytyneet
"kaurinvahasta" (rapakivestä) Wellonmä-
essä, $\frac{1}{2}$ ryssän verrasta "Wellonkartanos-
ta", eräsää paikassa mistä kietaa ajel-
tun maantielle. — Erästä alankopel-
lostä Slakalan torpan pohjoispuolella,
oli männyn juurelta löytynyt tasale-
vyinen, matala teräinen onsitallta, jon-
ka sain mukaani. Samasta pellostä
oli myös löytty ruotsalaisia vaskiraho-
ja 1600-luvulta.

Mainiosta Wellonlunnasta kerrottiin
seuraavaa: Slaronan torppaan kuuluu
nyt eräs niitty, jonka nimi on Pyöli
eli Slaronpyöli, tämän vieressä on
"himmunen" Wellonmäki, jolla arvel-
laan Wellonkartanon olleen. Kartanon
asemaa arvataan siitä kun aina 10:n
syllän päässä on tavattu oja ja siinä siis
J. R. Aspelin Luennot 1885.

muinoin on ollut peltöjä. Tuhuttiin
myös Wellon "rekoolista" ja lähteestä. Sai-
kasta, jota itse en nähnyt, kuulin muu-
toin samoja tarinoita, joita Killinen ja
Björck kertovat, jonka vuoksi niitä täs-
sä lienee tarpeetonta uudistaa. —

Edelliseen asutukseen nähden ovat
kenties valaisuvia semmoiset paikan-
nimet kuin äsken mainitut Slamar-
backa ja Pyöli (Bole).

Kumion nummella, $3\frac{1}{2}$ verrasta
Kuurilan Kumiosta etelään päin, korvesa,
lansipuolella tiellä, sanottiin olevan hiit-
tentarha, jossa on "hyvin siviä kiviä".

Slakon joen varrella ovat seura-
vat muinaisjätteet:

Joensuun kartanolla löyttyin meije-
rin perustusta kaivettaisaa, lähellä
asuinhuoneusta, 4 pientä saksalaista
hopearahaa keskiajalta, jotka pehtori
E. Bortzellin kautta tulivat muinais-
muisto-Yhdistykselle!

!) Lagus, Kyntfynd i Finl. Imen aikakauskir-
ja I, s. 45 - Vet. Hf. Dgb. 1870. N: 285.

47.
Wiurilan säterin alueella. Kartanon länsi-
sivuolella on korkea mäki, Sikamäki,
jonka eteläiselle kulmalle linna-muotoon
on rakennettu jyvämakaasiini; sen tornis-
ta on kaunis näkö-ala Slalikon kirkolle,
Paloon ja Slalikon lahdelle. ^(Kuva 51.) Se on raket-
tu kivikasvan päälle, niin että maka-
siinin ulkopuolella vielä näkyy puoli-
kasaa 8,50 - 6,50 met. ristinsä. Raunio
oli kovasti sammaltunut ja kasvoi puo-
lanvarsia; kehoitettaisi ei kivisä nä-
kynyt mitenkäänlaisia järjestyksiä; kivi-
kerroksen alla oli 1 korttelin vahvalla
mustaa multaa; muuta ei löytynyt kuin
hiukkasen hiiltä raunion kestävä-
näköit-
tä. ~~{ Kuvaa }~~.

Sikamäki jatkuu länteenpäin Kuoren-
taustan ja Wiurilan tiilitehtaan välit-
se; niiden välillä on metsäisellä
harjulla ympyräinen kiviladelmä, 8-9
met. ristinsä, yhdellä isolla silmäkivet-
lä ja kahdella kehällä, jotka paikottain

ovat rikotut. Kivet ovat vahoasja samma-
leesja. ~~{ Kuvaa }~~.

Noin kolmisen virstaa Wiurilasta
pohjoiseen on saman maan alle kuulu-
va Torppa (entinen talo?), nimeltä Mus-
Tamäki, samannimisellä, matalanpuo-
leisella maella. Torpan vieresjä on pel-
to, josta kuokittaesja ajottaisin on löy-
detty myöhemmän rautakauden mui-
naiskaluja, jotka kaikki säilytetään
kreivi Aug. Armpeltin kokoelmisja Wi-
urilasja.

Kaksi vuotta Takaperin ja keväällä
1885 (?) löydettiin kolmesta paikasta pel-
loesja seuraavat esineet:

Pronssinen kaularengas, jonka pyöreä
vartaiset päät loppuvat koukulla ja
nupilla, keskeltä latuskainen ja ris-
tiviivainen, rannerengas toisinsa kie-
dotuilla päillä; samallinen litteäl-
lä, kuusikulmaisella poikkileikkauk-
sella ja pyöreävartaisilla päillä; samat-

lainen ohuesta vartaasta, neliskulmai-
silla päillä; samallinen puoliympy-
räisellä poikkileikkauksella ja isketyillä kehäsirasteilla; neulaa puuttu-
va renkaanmuotoinen solki vaskesta
(kuva 52. a.); neula kaksikaaraisella päät-
tä (kuva 52. b.); kahdeksankulmaisen kau-
larenkaan puolikas isketyillä neliosir-
asteilla (kuva 52. c.); ketjun kannatusneu-
la ^{renkaanmuotoi-} ~~si-~~ ^{selma-} ~~isella~~ päällä (kuva 53. a.); he-
vosenkengän muotoinen solki (kuva 53. b.)
ja spiralikierteinen rannerengas (ku-
va 53. c.).

Heinä- tai Elokuussa 1885 kun sa-
man pellon alareunaa oli huokittu löy-
tyi taas 3 proussisinetä nimittäin:
kaularengas pyöreävartaisilla päillä
ja leveäksi taotulla seljällä, joka on
koristettu yksipisteisillä kolmiosira-
steilla ja jossa on riippunut neljä liik-
kuvaa hiltikkaa, joista yksi vain on jä-
letä (kuva 54. a.); kaularengas neliskul-

maisella seljällä, jonka toinen pää on
katkennut (kuva 54. b.) ja rannerengas puo-
li ympyräisellä poikkileikkauksella
ja isketyillä kolmio- ja kehäsirasteilla. ^(kuva 54. c.)

Kun syyskuussa kreivi Armpeltin kans-
sa kävin löytöpaikkaa katsomassa,
huomasin lähellä pellonlaitaa erään
ladon vieressä kentässä kaksi nurmet-
tunutta kuoppaa, toinen 2,50 met. pitkä
ja noin 0,60 met syvä, toinen pienempi.
Myöhäinen vuoden aika ei sallinut mi-
nun viipyä tätä paikkaa tutkimassa,
joka sen vuoksi epäilemättä vielä au-
saitsisi raukoittamista uhkaavalta
viljelykseltä. (Kuva 55.)

Wastapäätä Mustamäkeä nouse-
joen länsirannalla eteläpuolella Ha-
likon siltää, pitkulainen mäki, jolla
sijaitsee Rikalan kylä ja sen lounais-
puolella korkea Linnamäki. (Kuvat 56 ja 57).
Koska tuosta muinoin merkillisestä
Rikalan kylästä, jota rakvas vielä jos-

kus nimittää kaupungiksi ja josfa nyt
asuu ainoastaan Wiurilan muonava-
kea, en saanut mitään uusia tietoja,
lainaan tähän Prof. J. R. Aspelin'in
usein mainituista luennosta seuraavan
kertomuksen:

"Länteen ja itään ulottuvan kylän kujan
kummallakin puolella on paitsi torppia
ja itsellisiä seitsmän taloa, joiden ni-
met ovat, kadun pohjoispuolella: Posti,
Pormestari (Seppä), ja Kylänlappi; ete-
läpuolella Tullnaari, Viskaali, Kes'talo,
Pöökari ja Rantmestari. Mitä Kylän-
lappi tarkoitti sitä ei Halikosa enää
tiedetä, mutta sana on Agricola käyt-
tänyt Uludesä Testamentissaan v. lta 1548
merkityksessä kaupunginpalvelija. Ka-
rakkaimmilla taloilla, kerrotaan, oli
ennen punaisiksi maalatut akkunat
luukut ja Rikalaisia pidetään mui-
ta ylempinä. Kirkossa he ovat, sa-
notaan, mielellään pitäneet penkin korvan.

Pitä olivat esim. Postin tyttäret ennen
tunnetut. Maen korkeimmalla kohdalla
on oivallinen lähde. Tarinan mukaan
on Rikala ollut kaupunki siihen ai-
kaan kuin Halikonlahti ulottui Rika-
lan maen ja länsipuolella olevan Lin-
namaen juurelle. Kujan suussa Lin-
namäkeen päin, entisen rannan puo-
lella, olivat Tullnaari ja Posti, joista
edellinen varsinkin oli kaupastaan tun-
nettu. Muuten ei tämän vuosisadan
alusfakaan muuta kuin viinakauppaa
taloissa harjoitettu. Rikalan vanhuut-
ta todistavat useat muinaislöydökkin.
Suurempaa kivirakennusta perustaes-
ja lähellä mainittua lähdettä löyt-
tiin muutamia kauniita kivisiä rei-
käkiveitä ynnä tasa- ja onsitallto-
ja, proussinen varsiketti ja 13 pientä
hopearakaa eli rahan kätkelmaa. Ra-
hat olivat kaikki yhdessä paikassa ja
joutuivat Wiurilaan kreivi A. Arm-

33

settiin talteen. Rahoja ei ole määrätty,
mutta Reinholm luuli kahta arabi-
alaisiksi, toisia kristittyjen maiden
rahoiksi. Samoja löytöjä tarkvoittanee
Ormfelt itse kun sanoo kaivaessa löy-
täneensä Rikalan maasta mähdänty-
neen linaan käärityn, lappuetta
kahtia katkennun saksalaisen (?) rau-
tatikarin eli pienen miekan, jonka
ruodossa liikkuu roomanilaiseen ta-
paan koristettu vaskeinen väistinrau-
ta, sekä sen vierestä $2\frac{2}{3}$ tuuman pi-
tuisen (?) rautakeihään, jonka var-
sijuttki muinoin on ollut hopealla
kirjailtu, samoin, lisää hän, oli siel-
tä löytty muutamia pieniä epäselviä
hopearahoja, niin ohkasia ja hope-
roita että menivät rikki hyppysissä.
Ennen, kerrotaan, on samalla paikalla
löytty paljon sekä vaskei- ja rautaka-
tua että erineitä kallimmistakin mi-
talleista, mutta keraajän puutteesta,

Oles:

samoin ennen kuten tähänkin aikaan,
löytöjä on polkkunnasta myöty kulta-
sepiälle taikka ryypystä kapakoitsi-
jalle. Yllämainitun proussikettiin oli
ostanut Salon kauppalassa eräs kul-
taseppä Himberg, joka sitten oli las-
tauskirjuri ja moi sen Wiurilan krei-
ville. Eräs kultaalaja Salossa Hamp-
ström, joka usein osteli rahvaalta kai-
kellaisia mitallilöytöjä ja kaupitteli
niitä Tukholmaan, oli myöskin 3:sta
rikunista saanut ja Tukholmaan myö-
nyt Rikalan maasta löydetyn pukin-
sarven, joka oli pienillä kulta- ja
hopea tahdilla tiheästi koristettu.
"Rikalan mahtavuuden aika lienee
prakanuuden aikainen, sillä histo-
rialliset tiedot eivät kyllän mai-
netta tyydyttävästi selitä. Paljon
ei niitä olekaan. Tarina kertoo et-
tä ennenkuin Halikon kirkko raken-
nettiin (1440) pidettiin jumalan pal-

velusta Rikalaşa. W. 1447 Rikala maini-
nitaan, kun Margit Hartikantytär,
hyväsuokuinen Pentti Hammarin vai-
mo, antoi Naantalii luostarille kai-
ken omaisuutensa 150 Turun markan ar-
vosta Rikalan "kylästä". W. 1556 taas
kun kerrotaan kuinka aateliset oli-
vat omiksensa anastaneet Naantalii
luostarin tiluksia niin mainitaan
että Pietari Rikalaşa oli anastanut
maata Pampsilan kylässä, joka tä-
tä nykyä on maatunella alalla lah-
den puolella Rikalaa. W. lta 1695 on
kartta säilynyt, jonka mukaan kylä-
stä näytlää olleen kuusi taloa, joista
yksi oli Wuorentaustan, toinen Kiuri-
lan rälsjä. Kruununtaloista maini-
taan yhden nimeä Ahlasi. Jo silloin
oli Rikalan ja Linnamaän välinen
alanko pettona. N. k. "Halikon mark-
kinat", joita oli 4 kertaa vuodessa, pi-
dettiin ennen Rikalan kylän ohella "pa-

51.
kan ylisellä kukkulalla", mutta toisen
tiedon mukaan kummallakin puolen Ha-
likon siltaa, jossa Rikalan kohdalla jom-
itapuolella maantien varrella näytle-
tään markkinapaikka. Pöytä sen koit-
tispuolella on Halikon kirkko, jonka luo-
sta on löytty myöhemmän rautakauden
vaskikalua. Eläinten kauppia oli tor-
pan luona Joensuun puolisella raunol-
la; siellä oli Turun porvareilla aita-
us, johon ajoivat ostetut nautansa.
Weneet silloin tulivat virstan verta
ylemmäksi Joensuun kartanoa. Muis-
tona kuinka korkealle merenlahti kan-
san käsityksen mukaan ennen ulettui,
huomauttaa Feinkholm että kun suurin
kirkon kello, tapulista joka ennen sei-
soi joen partaalla, hurjasta soittami-
sesta lensi jokeen, jonka mutaan jäi,
niin sanottiin sen pudonneen mereen.
Tällä vuosisadalla vihdoin Halikon mark-
kinat vähennettiin yhdeksi ja siirrettiin

Salon sillalle, josfa muinoin oli Salon krouvi eli kestitkevari ja nyt Salon kauppalala. Rikalan kylä on tätä nykyä nykyisen kreivin ostamaa Wiurilan alaa."

"Rikalan pakanuuden aikuisista merkisyyttä vahvistaa Liinamäki jonka pelttona oleva laakso eroittaa Rikalan maesta. ^(Kuvit 57 ja 58) Vaikka koko Halikon pitäjän on täynnä vuorenkukkulaita, esiintyy kuitenkin Liinamäki mahtavan korkeana, kohoten yksinäänsä keskellä Wiurilan 530 Tynnyri alan suuruisia vainioita, 2083 kyynäriä Halikonlahden rannasta. Vuori on noin tavallisen kirkontornin korkuinen, noin 530 kyyn. pitkä ja 310 kyyn. leveä; sen korkein kohta on 184,9 jalkaa yli meren pintaa ja 106,5 yli vuoren juurta, joka siten on 78,4 jalkaa ylempänä meren pintaa. Muodoltaan on vuori soikea ja soukkence lounaasen päin, josfa useita

penkereitä muodostaen sortuu laaksoon. Pohjois- ja luoteis-puolelta on vuori akkijyrkkä, etelä- ja kaakkoispuolelta, joka koittaa Halikonlahteen päin, loivempi, jotta suurella vaivalla pääsee ylös. Vuoren ylätasangolla, joka on noin 4 Tynnyriä alan laajuinen, ei näy jälkiä asunnoista, ainoastaan hiiltä ja tuhkaa Juhannusyönä tavallisista kokkovalkeista, joita siellä teroatyksnyreillä ja risuilla aina poltetaan. Mutta tasangon etelä- ja kaakkoisreunalla ulottuu tasangon koillisikulmalla eteläisimmälle kulmalle melkoisista mäkitivistä koottu, noin 160 askelta pitkä valli, joka koko pituudeltaan vielä on varsin selvä ja tasalevyinen. Vallin korkeutta ja leveyttä on kuitenkin vaikea määrittää, se kun on mäen rinteen rakennettu ja vierinyt. Kivet tuohon vallin joka vaan on taidotointa kivien lajain

mistä, ovat kaikesti satojen voimilla kor-
tut vuoren tasangolta ja lounaisilta pen-
kereiltä. Tuosta vuoresta on kaikkina
aikoina otettu "äärrettömän paljon"
kiviä rakennuksiin ja vallin hävityk-
sestä on tyllin jätkeä vuoren kuppeilla.
Kallista vieritettyjä kiviä on milloin
seisakuntunut vuoren rinteille tai vie-
riintä laaksoon asti. Tasangon soukke-
nevasa lounaispäässä on useita kivi-
järkeleitä ikäänkuin poikkimuurista
ylöspäivää varten, joka on ollut vuor-
ren ulonteiden mukaan sovitettu, ja
60 asketta alempana näyttää olleen
samallainen kivivarustus. Mitä on
ehkä ollut näiden välilläkin ja vielä
alempana vuoren penkereillä, sillä
mäen kuusi-metsää kasvava rinne on
täynnä vierineitä kiviä järkeleitä. Vuor-
ren koillisella juurella on vainion ra-
jalla pari ulonevaa kalliota joiden
liikellä on lähde. Erään vanhan mie-

hen äiti oli kertonut muinoin nähneen-
sä toiseja kallioja rautarenkaan lai-
vojen kytkemistä varten. Ennen näet
kerrotaan oli meri ulottunut Linnamäen
juurelle. Vielä tämän vuosisa-
dan alulla olivat pellon reunat lä-
hinä vuoren juurta jokseenkin vesi-
peräisiä ja kasvoivat hankensapajia
(salix viminalis). 1695 v. den Kartal-
la on 4 Tynnyrin alainen luhka Rika-
lan eteläpuolella merkitty nimellä
Meriniittu, joksi tuota eteläpuolista
Tasamaata vielä sanotaan; toinen 3
Tynnyrialainen Linnamäen länsijuu-
rella on nimeltä Linnaniittu. Tätä
nykyä on Linnamäen ohella Niirilän
haapaa kasvava härkäkaka, jonka
sivulla on Riikkiakhe neljän tien
haarana. Gyrtän vuoren lounas-
luoteispuolella on muka aarnehauta,
jonka viinipannu ja kiiltävät hope-
at ovat olleet näkyvisiä Juhannusöinä.

Oli jo kerran miehen käsi ollut astias-
sa kiini, mutta kun huudahti "jomin-
nä sain!", niin aarre hävisi."

"Rikalalla on myöskin muisto isosta
rutosta jota Reinholm arvasi keskiajan
"mustaksi kuolemaksi" v: lta 1350. Se oli
muka tullut Rikalalan alitaloon kii-
pien harmaan kiijan muodossa, mutta
Ylikylän punainen kukko oli kerras-
saan katkaisut rutan matkan edem-
mäksi."

Luoteispuolella Rikalaa on Kihisin
talo, jonka viressä talon omistaja Ni-
mismies Sevon sanoi kallioperäises-
tä maasta löytäneensä noin 2 tuuman
levyisen rautamiekan terän; sitä oli
haettu, mutta ei ollut löytynyt enään.

Ammakon kylän Toukarin maal-
la, ja sen Luhtimaella, erään vuorihar-
janteen pohjoispää, jonka sileät kalliot
loivaan laskevat Keurjessuon ojan laak-
soon, on yksi hyvin omituinen "Hütten

miesten tekemä" kivikko. Huori on pääl-
tä tasaista kalliomaata ja hyvin har-
vametsäistä. Erään myrkyvän, noin 10
kyynärän korkeisen kallion toyrään juu-
rella nähdään niin tarkkojen rajojen
sisälle koottu kivikko, että melkein
luulisi sitä keski-aikuisen, säännöt-
tomästi rakennetun linnan perustuk-
seksi, jonka itä- ja länsipuolella
on kaksi torni ulonnetta, 70 ask. I-E,
45 ask. I-E. Tarhan keskellä on isom-
pia ja pienempiä kiviä huiskin kais-
kin. Mitään jälkiä muurauksesta ei
näy, vaan kaikki kivet ovat irtonaisia.
(kuva 59.). Isoimmat kivet ovat 1-
1,40 met. kanttuinsa. Tarhan ulkopuo-
lella on maa ihan kivetointa.

Märryn kylän sepältä sain leve-
än tasataltan vaillinaisesti hiotuilla
syrjillä.

Alahävelän maalla, talon ranta

puolella Halikonjoen itäpuolella on
kaksi mäkeä, joiden välissä on kapea
rotko, toinen ja korkeampi, Pikamäki,
nousee vitkalleen joen rannasta, toinen,
Linnamäki, on vähän matalampi ja
ikänsäkuin saman mäkimaan itäisiin
kulma, jota kolmelta puolelta pelto-
ja muut alankomaat ympäröivät.
Linnamäen koillis- ja itä-puolella on
äkkijyrkkä kallioseinä, eteläpuolel-
loivempaa metsämaata. Luoteispuo-
lella oleva rotko on korkeimmalla koh-
dalla 14 ask. leveä; siinä on nähtävää
nä isompia kiviä, kenties epäselvä
vallin jäännös. Tämän rotkon koillis-
päässä on ihan mäen rinneessä 12:n
askeleen pituinen valli, josta aino-
astaan isot perustuskivet ovat jällellä.
Tamanlainen jäännös on tästä muuta-
mia askelaita itäänpäin eräässä 5:n
askeleen levyisessä rotkossa. Tämän
rotkon lähellä, nähdään vuoren päällä

55.
eräs pohjasta etelään juokseva kivi-
jono; selvää vallia ei näy missään vuor-
ren reunoilla. (Kuvat 60 ja 61).

Kuuhikosten Lepän ahteelta oli löyt-
ty kaitanen tasatalta kiillukkaluusta,
jonka sain mukaani.

Sauvon kylän Uudestatalosta sain
pienen, hoikkasen onsitaltan, puoliympy-
räisellä poikkileikkauksella.

Kankasta asutuksesta on jälkiä näh-
ty saman kylän Wähätalon Haukankor-
veksi mainitulla niitulla, missä vanhat
pelto-ajat muodostavat nelikulmaisia pal-
toja, noin 15 eli 20 syltää laajat kant-
tansa. peltujen päällä kasvaa vahvaa
metsää. Muurin sijat ovat myös olleet
tuntumassa.

Samoin oli Toivilan kylän Jöllin
maalla Wiltkola-nimisellä niityllä näh-
ty vanhoja metsistyneitä oja ja 10:n
syltään päässä toisistaan 3 vanhaa kiu-
asta, 4 ja 5 kyynäriä laajat.

Kratlan kyläsa (Ikraatarla Kuusjoella?) Kakosmuon rahasta on löydetty ruukin kappaleita ja arveltaan siellä sen vuoksi ennen vanhaan olleen järvi.

Uuskela ja Muurla.

Uuskelan joen varrella ovat seuraavat muinaisjäännökset:

Saaren maalla Salon kyläsa löydettiin Kesäkuussa v. 1686 anglosaksilaisia, saksalaisia, byzantinolaisia ja arapialaisia rahoja, joista muutamia tuli Turun yliopiston kirjastoon. Turun pallosa ne hävisivät, paitsi pari kappaletta, jotka tuhasta löytyivät. Useimmat niistä olivat Kun. Ethelredin aikuisia 10^{lta} vuosisadalta j. Kr.¹⁾

Salon kauppalan ja Uuskelan Honkylän keskivälillä joen länsipuolella on muutamia torppia metsän rajassa, joiden lähellä on hautausmaita. Kts. kuvaa N° 62., joka näyttää Uuskelan joen länsirannan maantieltä katsottuna. Eteläisin, Toivran torppa, on rakennettu sel-
1) G. Geitlin, Acta Soc. Sc. F. Tom III s. 299 -
vrt. Suomi 1841, III. s. 25.

laisen kivikasaa jaalle niin ett'ei sitä
näy enemmän kuin 5 meteriä mökin ran-
tapuolella; sen pituus näkyy olleen noin
13 met. Rantapuolelta koetin kohottaa
vahan kasan reunaa; kivet olivat iso-
ja, yhden ja kahden miehen vyöryt-
tavia sekä paikottain ladotut kehaan,
maa karkeaa hietamaata; ei mitään
löytnyt. (Kuva 63.)

Töyrälästä pohjoiseen on eräs kor-
keampien mäkien välinen matalaakio
metsäyläne, jossa kolmessa kohden on
useampia raunioita yhdessä. Eteläisin
näistä paikoista on muuttoonpanokir-
jasani jäänyt tarkemmin selvittämät-
tä. - Kaksi seuraavaa ovat lähempänä
toisiaan, muutamia kymmeniä aste-
leita väliä, erään ajo- eli Karjatien
rantapuolella. Ne ovat Honkylän Puon-
din maalla, lähellä Paltan eli Itäl-
fettin torppaa. Ensimmäisessä paikas-
sa lu'iu 5 erikokoista, jokseenkin matalaa

kivikasaa, peräkkäin loivalla tunte-
rella, vahvan metsän keskellä. Raunio-
mainen raunio on 13,50 - 16 met. rist, toi-
nen 4,20 rist. kolmas 9-12 rist. neljäs
10m. rist. viides jota myöskin tutkittiin, oli
3,70 - 4,20 met. ristinsä. Ainoastaan ää-
rimmäinen kehäladelma oli johonkin
määrin selvä. Raunioin länsipäässä nä-
kyi arkuntapainen rakennus: kuusi
pienempää kivää piirissä, joiden pääl-
lä lepäsi noin 0,80 met:n laajuinen laa-
kakivi. Kalustoa ja luita ei löytynyt.
(Kuva 64.)

Kolmanteen ja pohjoisimpaan ryh-
mään kuuluu ainoastaan 2 kiviladel-
maa eräällä kallionkielellä (kuva 65),
toinen 5 - 5,50 met. rist.; toinen, lähem-
pana kallion nokkaa, 6,50 - 7 met. rist-
tinsä, edellisen eheä, jälkimmäinen
rikottu itä osasta sekä pohjois- ja ete-
lä syrjästä; molemmissa on ainoastaan
yksi kerros isoja, kantillisia kiviä, joita

on ladottu ympyräisiin kehiin sisätys-
ten. Kümmeksi mainittu eli kallion no-
kalla oleva raunio tutkittu ja löytyi
tasaiselta kallio pohjalta 2. à 3:n tuuman
vahvasta hienosta, mustasta mullasta
kivien alla seuraavaa vanhemman rau-
takauden kalua: raunion itä-osasta,
erillään muista löydoistä, varsiputkel-
la varustettu, pahasti ruostunut kei-
hään kärke raudasta; paremmin kes-
kipaikoilta (eli lounaisosasta): poltte-
tuja luumuremia sekaisin suuresta
joukosta, ruostuneita rautaliuskoja joi-
den seassa oli yksi koukkuun vään-
netty rautanoula ja pieniä palasia sa-
vastiasta; läheltä löytyi: kiven alla
rautainen kaarisolki, nähtävästi
yhdestä kappaleesta; pronssinen kaa-
risoljin selkä neulasaitioneen, kat-
kennut kaaren keskeltä; pronssinen
kappale kenties samanlaisesta soljesta;
kiven kulman alla pronssinen ranneren-

gas, jonka päät peittävät toisiaan;
kivien kolmasosa eheä spiraalikiertei-
nen sormus pronssista ja 3 kpl. saman-
laisesta sekä 3 kappaleelta pronssisesta
rannerenkaasta. Näiden löydojen länsi-
puolella oli pohjakalliossa noin 0,80
meterin levyinen rotko, jonka partaal-
la oli joku pieni hiilipalanen ja sa-
vi astian kappaleita. Sen toisella puo-
lella löytyi: lähellä eteläistä reuna-
kiveä puunkulta; kiven alla kaitanen
rannerengas pronssista; kaksi isointa
saviastiankappaleita; edellisistä erit-
laan lännen puolella olevan ison reu-
nakiven alla väljäksi vedetty, pronssin-
sinen rannerengas ja kahden toisen reu-
nakiven kolmasosa isompi luupalanen.
(kuva 66.).

Saltan Torpasta vähän matkaa
koilliseen on Kraatarin torppa ma-
talalla, kivisellä hankaalla, niitymai-
den rajalla, josta näkyy Salon kauppala

ja kirkko. Torpan pihalla on iso, ehea,
nurmettunut hautaraunio, noin 15 met.
rustunsa ja 120 met. korkea. Kummun
keskeltä kohoaa yksi isompi kivi; pie-
nempia kiviä pistää siellä taällä nä-
kyviin nurmen alta. (kuva 67.).

Klavin talon lähellä, joka on
tietä eteläpuolella Isonkylän Puontia,
sanottiin olevan neliskulmainen kivi-
raunio; siitä kuulin puhuttavan, vas-
ta sen jälkeen kun olin lopettanut työt
Ustkelan joen varrella, jonka vuoksi en
sopinut sitä näkemään.

Isonkylän Kupilan maalla, Ruokis-
mäen takana, sanottiin myös olevan Lin-
namäki; sitä en käynyt katsomassa.

Onjalan kylästä (itäpuolella jo-
kea) noin 3 virstaa päin kärkeä on Ra-
passuon lounaispuolella tavallisen koi-
vun korkeuden, loivan metsä-mäen rin-
teellä kaksi keskeltä huopalla olevaa
kivirauniota, jotka epäilemättä ovat

vanhoja tulensija eli kiukaita. Toi-
nen, eheampi, on heosenkengän eli epä-
selvän suunnikkaan -muotoinen, sie-
västi ladottu kivilaakoista ja mukula-
kivistä; muinensuu itään päin. Ulkoa
mitaten on se 3,20 met. pitkä, 3 met. le-
veä; sisäpuolelta 1,50 met. pitkä, 0,70
m. leveä ja 0,40 m. korkea. - Toinen on
enemmän rauvennut ja asettunut se-
kä kovasti sammaltunut, ulkopuolelta
2,30 met. kanttunsa, 0,60 met. korkea. Kun
tätä hajotettiin huomattiin että melkein
kaikki kivet olivat palaneita; ulko-
puolelta löytyi kivien kolosta vähän
hiiltä. Näiden pohjoispuolelta kuu-
motti vahvan sammaleen ja kuusen
oksien alta vähäinen tögäs, kenties
sekin tulensija. Eteläpuolella oli 5:n
met:n pituinen ja 3:n met:n levi-
nen, sangen epäselvä raunio eli ro-
vio, jossa oli kiviä huiskin haiskin ja
nilden koloiha mustia hiiltä. Kaikki

rauniot ovat muutamien askelten päässä toisistaan (kuva 68.).

Saman kylän Karvasen maan nummelta oli useampia miespolvea takaperin löytty teränkattelmia terveesta, jonka sain mukaani.

Haukkalan kylän Palkon maan ja Häähkänän kylän Hendi-nimisen maan (Perttelisjä) rajoilta oli löytty korttelin pituinen siiva onsitaltta kettapilkkuista kivestä, suunnikkaisella poikkileikkauksella. Se oli sittemmin taitettu, niin että ainoastaan 2 tuuman pituinen terän osa on jällellä. Tuotu museoon.

Samasta kylästä neljänneksen verrata kaakkoon päin on Haukanmaella eräs kivikko, jota sanottiin Ilmuri-kasaksi eli Björckin kertomuksen mukaan, "hiitten" tekemäksi. — Minin työväen kansa sinnekin, vaan paikalle tulvani huomasi sen luonnon muodostukseksi.

Matalan rakan reunoilla oli puoliympyräisiä päin ja oyrtin kokoisia ymmärräisiä kiviä, joita mailman aikoina joku vesitulva oli mahtanut sinne heittää. Paikan heitin sen vuoksi tutkimatta.

Keitakkalan säterin maalla, talon länsipuolella nousee vainoiden keskeltä Linnamäki, ikäskuin saari merestä; sen kaakkoisella, matalammalla nokalla on Maenalan Keitakkalan alle kuuluva talo. Linnamaen ja Keitakkalan välinen tasanko joka on vähän korkeampi kuin muut lähiset vainiot on noin 150 ask:n levyinen. Kuori on länsipuolella melkein äkkijyrkkä, noin 75 ä 100 jalkaa korkea; samalta puolen on 9:n askelen levyinen rotko, jossa nähdään muutamia isoja kiviä. Pohjoispuoli on loiva penkereinen ja metsistynyt ilman vallin jäännöksiä. Itäpuolella, joka paikottain äkkijyrkkänä syöksää alas, on neljä

rotkoa; leveimmistä (22 ja 35 ask.) on
jonoja irtainia kivia, luultavasti val-
cituksista; kahdessa pohjoisessa näkyy
eniten luunnostaan lohonneita kivijär-
kaleitä. Eteläpuoli on loiva ja metsis-
tynyt; vierteellä on epäselvä kovasti
sammaltunut suora kivijono, noin 15 ask.
pitkä, 2 sylvää leveä ja 2 a 3 korttelia
korkea. Yllemmäna, vuoren halki kul-
kevan metsäisen, paikottain rämeisen
notkon eteläisessä suussa, käy vuoren hal-
kittuinen poikki jokseenkin selvä 1. n
askeleen levyinen valli irtonaisista ki-
vista. Muita vallitusten jäännöksiä
suorella ei enään näy. *(kuva)*

Joku vuosi ennen Reinholmin käy-
ntä täällä, elokuusta 1864, oli "vuoren
pohjoispuolella vielä ollut 3-4 kyynä-
ran levyinen muuri, joka nähtävästi
oli rakennettu erään vuoren loukun
poikki vihollisen kiihtymisen ehkäi-
semiseksi, sekä 3 kyynäran pituinen ja

2 kyynäran levyinen uhrialttari, suu-
ri luonnollinen litteä harmaakivi, joka
lepiasi mukulakivistä ja luiskoista ra-
kennetuilla jaloilla, siten että alla kivi-
tenkin oli aukko. Sekä tuo lyhyt muu-
ri että alttari olivat eräällä penke-
rellä korkeimman pystysuoran vuoren-
seinän alla, ikäänkuin huolellisimmas-
sa katkossa. Mutta kun Reinholm kä-
vi paikalla olivat jo kivet kumotut
ja osaksi vieritetyt järkänteeltä alas
kärjätielle, josta mitä oli kuljetettu
kivijaloiksi. Siellä rinteen alla on
nyt tuo yllämainittu alttari pöytä-
kin, mutta sitä paikkaa jolla se
ennen lepiasi sanotaan vielä Liinamaan
kirkoksi ja viimeisten sukupolvien ih-
miset ovat sillä paikalla nähneet
uhrattujen plainten luita." ¹⁾

Liinamaan luoteiskulmalla on matala
kivikerho, 16 met. pitkä luoteisesta
¹⁾ J. R. Aspelin'in luunot talvella 1885.

kaakkoon ja 8 met. leveä, jonka kaiva-
tiin; Björkin mukaan sanotaan sitä
"Kruunuksi" minä en kuullut sille muu-
ta nimeä kuin tuo kummallinen "takin-
pesä". Sitä ovat helaavalkiain pölyttä-
jät ja aarteiden hakijat pahasti raa-
delleet (Björk.). Sen rakennuksesta en
saanut muuta selkoa kuin että koko
raunio on rakennettu vuoren rotkoon,
joka luoteispäässä on 4,20 met. leveä,
noin 0,30 meterin syövyinen, ja muus-
ta rauniosta eroitettu isoista, jopa
meterinkin pituisista kivistä lado-
tun, kaksirivisen puolikehän kautta.
Jos raunion toisessa päässä lienee ol-
lut toinen kehäladelmä on vaikea sa-
noa; nähtävänä on ainastaan kym-
mentuntä isompaa kiveä riviä, jo-
ta vastoin raunion kaakkoisyrjä lie-
nee hävitetty. - Sen luoteisessa päässä
oli muutamia päällimmäisiä kivia
heitetty pois, löytyi raunion keskikor-

62.
kudelta eräältä kiveältä käyräselkäinen
rautaveitsi ja pieni tuhkalaja; toi-
sesta paikasta taas samalta korkeu-
delta kivien rakoön pistetty, käyjes-
tä taivutunut tikarintera pronssista
ja lähellä sitä kehärivien välistä kyl-
kiluu. Tuohikääryjä sekä hiiltä oli
monessa paikoin varissut kivien väliin,
arvattavasti helaavalkaista (kts kuvat
69 ja 70).

Toisessa paikassa Keitikkalassa on
tullut esiin myöhemmän rautakauden
löytö. Kun nytta kivipihattoa tehtiin
ja perustusta kaivettiin maan runtee-
sen, jossa oli hietaa ja kiveä sekaisin,
löytyi 2:n ja 3:n kyynärän syövydel-
tä hiiltä ja vielä alempana hiilistä,
vähän syrjässä, 4 aivan tervettä, punais-
ta ja korkeaksi pölyttua ("mera röda,
jernbrända") hiiltä vieritysten. Nämä
olivat jotenkin keskellä pihaton kai-
vosta. Klappale matkaa niistä löytiin

ainakin 5:n (?) kyynärän syvyydeltä rau-
takives myöhemmän rautakauden
muotoa, jonka talon omistaja Patruuna
C. R. Lundström lahjoitti Yliopiston Mus-
seon.

Ulkelan joen uomasta, jonka viljelys-
maat näillä paikoilla ovat $1\frac{1}{2}$:n virstan
leveyiset, pistää Keitakkalan eteläpuolel-
se pohjoiseen eräs alankomaan haaraus,
jotka yllämainittu Linnamäki jakaa
kaksi. Keitakkalan eteläpuolella on sy-
vä laakso, joka Hra Lundströmin puheen-
mukaan on syntynyt (maanputoaman kaut-
ta v. 1827) siten että täällä 14:n tynny-
rin- ja 18 kappan-alan maa v. 1827 (samana
vuonna kun Turun palo oli) yhtäkkiä
putosi, muodostaen ennen tällaisesta
maasta ainakin 10:n kyynärän syvyyden
laakson. Lähiinä maan pintaa oli ollut
6 korttelia ruokamullaa, sitten harmaata
savea, sitten ruskeata ja alinna sinis-
tä savea, jota myös kuului olevan mii-

den monien tässä syntyneiden vesikuop-
pain pohjassa, joista sitten on ruvennut
pitkää ruokokeinää kasvamaan.

Lopen kylän Uotilan rusthollista
sai Björki kivisen Kourutaltan, jonka
on lähettänyt museoon.

Kaksi verstaia etelämpänä Salon
kauppalaan, Ulkelan joensuun itäran-
nalla on Kärkkään maalla vanhan
herraskartanon huoneen perustukset;
kun niitä ^{en} itse käynyt tarkastamassa,
kerron ne tässä usein mainittujen lu-
entojen mukaan.

"Kudun tarina ilmoittaa että mah-
tavia valtoja vähitellen on siirtynyt
Halikon Humiolta Sahalle Waskion kul-
malla ja sieltä vihdoin Kärkkäseen.
Kärkäsi oli tarinan mukaan eräs Horn-
suon mahtava hovi. Siinä on korkea,
pitkänsoikea, lehti- ja kuusimetsää
kasvava mäki, joka vieltää manterelle
pääin, mutta joensuolta ja eteläpäästä

on jyrkkää vuorensiinä. Korkea laak-
sokohita jakaa maan kahteen osaan,
joista pohjoispuolinen on Aimenmäki,
eteläisempi Kärkkäänmäki. Aimen-
mäessä, josta on hyvä näköala Ulkelan
kirkolle päin, si tietyvästi ole tuo-
mattavaa muuta, kuin eräs kallion
kylkeen -sillä kohdalla, kuten kerro-
taan, joken hukkuneen miehen muis-
toksi - hakattu kirjoitus, josta vaan
muutamia kirjaimia enään on näky-
viä. Kärkkäänmäki, johon seudun
vallassaätyiset usein tekevät kuvi-
retkiä maan kauniita ja lauseita nä-
köaloja ihailemaan, pidetään sen vuok-
si, Kiurilan alaa kun on, huolelli-
sesti perhottuna ja siivottuna. Jos
mikaan, sanotaan, on tuo paikka ollut
sovelias linnanisännän asunnoksi. Vuo-
ren korkeimmalla kohdalla on jälkiä
kehämuurista, joka on ollut noin 20
askelta ristissä; sitä on pistänyt pari

ulonnaetta etelään päin, ehkä toisaalle-
kin. Varsinaiset linnarakennukset ovat
olleet vuoren maanpuolisella vietteellä.
Piina ^{on nyt} Joensuun kartanolla taloudenhoi-
tajan asunto. Warelinsén mukaan nä-
kyi (1853) nykyisten huoneiden alla ja
ohella kiviperustuksia, joista nähdyn
linna on ollut neliskulmainen ja huo-
neet pihan ympärillä 3 sylvää leveitä.
Kloillispuolella oli 2 kellaria peräkkäi-
kain; ensimmäisen holvi ja osittain
muurittain rauenneita, mutta toinen
kellari vielä vanhasa hyväsa kunnos-
sa. Kun si linnan rauniot kohonneet
maapinnan yli, otaksui Warelins että
linnat ^{on} glaasat olivat olleet puusta,
mutta myösi mahdolliseksi että sa-
tojen vuosien kuluessa oli ehditty ta-
soittaa rauenneet muurit maata
myöten ja poistaa kivet jaloista. Sii-
näkuussa 1867 näkyi Reinholm käyneen
Kärkkään mäellä, hänelle näytettiin

vanha kellari, jota vielä käytettiin. Se on saviruukilla eli kuten niillä sano-
taan "muksilla" muurattu harmaista ki-
vista, joiden saasa on tiiliäkin; eräs
kellarisija alkuaan ollut ikkuna on
harmailla kivillä tukittu. Nykyisten
asuinrakennusten ja kellarin väliala
sekä kellarin pohjoispuoli on yhtä nur-
mikkoa, joka ulottuu vielä ylemmäksi
vuoren harjanteita kohti. Se nurmikko
on maakamaraan alla taivunna harmai-
ta kiviä ja tiilensora. Asuinhuonees-
ta 40 askelta (kellarille päin!) on maan-
tasalla pari kyynäriä leveä polveen
taivuttava muuri harmaista kivistä. Sen
ja nykyisen asunon välillä alkaa 90
askelen pituinen kivireunus, joka su-
siin pohjoiseen päin kuljettuaan kaa-
rentuu itään päin, maantietä kohti,
joka kulkee vuoren juurella. Pohjoi-
sempana on sitä päitse alemmalla
vierteellä huomattava 2 kiviryhmää.

65.
Linnan raunioilla kasvaa paljon leh-
muspuita ja ainoastaan kaivamisella
voinee enään saada linnan perustukset
selville. Maen alla joen kaulassa on
paikkakunnan paras lähde. Löydyistä
Kärkkäällä ei ole tiiltävästi muuta
mainetta kuin että Kärkkään alaisen
Ollikkalan torpan peltöjä kehdeyksiä oli
löylyt kannuksia y. m. rautoja ja hii-
liä. Kärkkään kohdalla Ulkelan eli
Palonjoen ja Halikon joensuun välillä on
maatunneella alalla mäkitiekohta nimel-
tä Kottaluoto. Se on muinainen las-
tauspaikka ja sen itäpuolella on lyhyt
lahdesta pistävä juova nimeltä Kuuto-
joki, jota myöten ennen on Kuutoilla kul-
jettu. Kuurilan omistajan A. Ormpeltin
arvelun mukaan löytyy Joensuun kar-
tanon arkistosta asiakirjoja sekä Kärk-
kään sääteristä että Hultkilasta joka
oli Munkk-suon emättilä. Tahan saak-
ka ei Kärkkään hovista ole mitään his-

Toriällisiä tietoja. Kinoaastaan kansanta-
ruinassa on sen muisto säilynyt. (Kts.
Björck, s. 41-2). Koska Joensuu jo 1350:
vuoden paikoilla mainitaan Hornien
emätilana, niin on melkein luultavaa
että sillä nimellä alkuaan tarkoitet-
tiin "Harkasta".

"Warelius'en kertomukseen Hornin
taistelusta Mahomotin (Mahomed?)
kansaa, sai Reinkholm seminarin oppi-
las J. G. Fribohmilta, v. 1869 näin kuu-
luvan toisinnon "Hornin sodasta". Ennen
mailmasaa oli kaksi valtakuntaa so-
dasaa keskenään. Puostuivat valitse-
maan kummaltakin puolelta miehen
kaksintaisteluun. Voittaja muka sai
si koko valtakunnan (minkä?). Toi-
setta puolelta valittiin Horn, toiselta
sotamies, joka oli pirun vallasaa ja
sen avulla toivoi voittavansa. Tappe-
lupaikkaksi oli määrätty saari. Kun
Horn saapui saarelle, niin hän meni

sotamiehen asunnolle, vaan ei päässyt
sisälle. Mutta avaimen reiästä näki
hän sotilaan paraitkaa olevan aterial-
la ja hänen ympärilläänsa koko jou-
kon miehiä, jotka eivät oikeastaan
miehiä olleetkaan, vaan paholaisia.
Horn tuosta ensin vähän kauhistui,
mutta rokkaisi kuitenkin mielensä.
Kun molemmat sitten tulivat rannal-
le, jossa piti taisteltaman, niin Horn
lykkäsi toisen veneen rannalta merel-
le, kun toinen tuosta kysyi miksi hän
sen teki, arveli Horn: "Toinen meistä
kumminkin kuolee, eikä siis molempia
venettä tarvita". Kun sitten rupesivat
sotimaan, niin olisi Horn varmaan-
kin tullut tappiolle, ellei viikkauus
olisi auttanut. Toisen iskuja välttääk-
seen oli hänen täytynyt peräytyä taak-
sepäin. Horn oli jo suolia myöten
meressä, kun heksi juonen ja huusi:
"Katsos miestä on miehen takana ja

itse perkele miesten takana!" (l. "mie-
stä on miehen takana, piru miesten
takana"). Kun toinen tuosta katsoi
taaksensa, niin Horn miehallansa sät-
käytti häneltä pään poikki. Molem-
mat näet olivat rautoihin puettut,
joten Horn ei olisi mitään vastusta-
jallensa voinut, ellei tämä olisi taak-
sansa katsonut!"

Noin 4 virstaa Salon kauppalasta
on Halikonlahden itäraunalla vanha
herraskartano. Fulkkila ("Flukkhila")
jossa vielä on pystysä ja asuttavana
vanha asuinhuoneus pieni ulkoapäin
rapattu puurakennus leveillä ja ma-
talilla ikkunoilla (toisessa päässä on
(kuva 71.) nykyaikainen lisärakennus). Perustuk-
silla sanottiin olevan iso vanha
kellari. Sillä on toinen, puoleksi
maanalainen isoista kivistä muurattu
kellari, pohjasta asti holvattu ja varus-
t. R. Aspelinin luennot talvella 1883.

67.
Tettu ovikäytäväksi tehdyllä siivohol-
villa. Itse kellari on 4 syltää pitkä,
2½ sylt. leveä ja keskellä 3 kyyn. korkea.
Pohjoisessa päätyseinässä on 2. kyyn. le-
veä, 1. kyyn. korkea akkunareikä ja ete-
lapiädysä samanlainen 1. kyyn. leveä
ja korkea.

Halikon lahdesta pistää Fulkkilan
luona maahan sisälle pitkä ja kapea
nüttö-maa, jonka eteläpuolella nousee
korkea, jyrkkä mäki; sen korkeimmalla
kukkulalla on iso ja korkea kivikasa,
n. k. Tampaltan kruunu. Tätä hau-
tarauniota, jolla on laaja näköala Ha-
likon lahdelta, sekä Halikon ja Uskelan
joille, oli Kiurilan kreivi Armfelt ja
Kartsalan vuokraaja Himberg kaivat-
taneet halki pohjaa myöten, mutta
löytämättä kuin vähän hiiliä ja tухkaa.
Paikalle tullesani oli siis raunio jaet-
tuna kahteen osaan, kuten kuvasta N. 72.
1) Björck Imyr. aikak. kuvia VI, s. 37.

näkyy; sitä oli kaivettu pohjaan saakka
ainoastaan keskikohdalla 8,50:n meteri-
nin pituudelle ja korkeintaan 2:n metrin
leveydelle. Koko raunion suuruus on nyt
19 met. I-L. 15 met. P-E, korkeus lähes
2 met.

Eteläinen puolisko tutkittiin ja huoma-
ttiin sen rakennuksessa seuraavaa:
Kun päällimmäiset kivet olivat poistetut
selveni raunion sisällä kolme sisä-
tyksen olevaa, latomalla tehtyä perus-
tuskehää, eli muuria, joiden tarkoitus
näkyi olleen antaa rauniolle suurem-
paa kestävyttä vierimistä vastaan; kts.
kuva 73. Kärimäinen, joka muodosti
tarkan ja säännöllisen puolisympyrän,
oli lounaspuolella asetettu viertävän
pohjakallion alimmaisen reunan par-
taalle, jossa se miehen kannettavista
praasi- ja mukulakivistä oli ladottu
1 meterin korkeiseksi muuriksi; etelä-
puolella oli ladolmaa raunion pui-

tävän kallionkielen poikki jätetty ja
samoin kaakkoispuolella, missä sisälle
päin viettävälle kalliolle oli rakettu
matala muuri. Tätä perustuskehää
ei ollut Armpeltin kaivos rikkonut kum-
masakaan päässä; pisin väli I-L,
oli 13,50 met; leveys eteläreunasta kai-
voksen keskelle 7 met. - Toinen kehä on
2,50:n ja 3,20:n meterin päässä asken-
kerrosta nousevalla kallion vieritel-
lä; sitä oli ainoastaan lounaspuolella
5,50:n meterin pituudelle (lyhyin väli)
ja oli sekin muuri-lados, puolen me-
terin korkeinen. - Kolmas ja sisin pe-
rustuskehä, 1,50:n ja 2:n meterin päässä
edellisestä, oli kallion läelle ase-
tettu kaareva rivi isompia, jopa
meterinkin pituisia kiviä. Sisäpuo-
lella seisoi pysty-nojassa rivin vie-
ressä iso, toista meteriä pitkä, 0,80 met.
korkea laakakivi, luultavasti entis-
sestä arkusta, jonka Armpelt näkyy

kaivaneen laji ja jonka vastakkainen,
yhtä suuri seinäkivi nojaa raunion
pohjoista puoliskoa vastaan. Perustus-
kehien välit olivat täytetyt erisuu-
ruisilla kivilokkareilla. (Kts. kuva 74.)
Toisessa osassa puheena olevaa raunion
puoliskoa oli kallioiden välissä koi-
lisesta lounaasen käyviä rotko täytetty
suurilla kivillä (moni miehen liikut-
tamaton) aaria myöten. Täällä ei nä-
kynyt mitään jalkia toisesta perustus-
kehästä, vaan sen sijaan tuon kiviper-
mannon päällä kolme arkkuraken-
nusta, si'oitettua kaakkoispuolella ole-
van pohjakallion rajalle. Arkku N° 1
oli, niinkuin kuva 75. näyttää, raken-
nettu syrjittäin asetetuista kivilaa-
koista, suunnikkaan muotoinen, 1 met.
pitkä, puoli met. leveä ja katettu
kolmella ^(neljällä?) laakakivellä. Arkun kaak-
koispuolelle oli vielä joksikaksi sivu-
katoksi pantu neljä laakaa, joiden

Toinen pää lepäsi arkun seinällä
ja toinen lähellä olevien permantoki-
vien päällä. Yhteensä tämä arkkura-
kennus oli metri joka sivulle. —
Arkusja N° 2 oli ainoastaan kaksi pit-
kulaisista päältä, asetettua vierekkään-
siten, että muodostivat koron eli ran-
nin, jota peitti soikean muotoinen laa-
ka. — Arkku N° 3 oli tehty neljästä
kehään asetetuista mukallakivestä,
joita peitti ympyräinen paasi. Mo-
lemmat viimeksi mainitut arkut oli-
vat pienemmät ja matalammat kuin
ensimmäinen, sekä paljon epäselvem-
mät.

Arkusja N° 1 oli paljon tukkaa, si-
vukatoksen alla vähän poltettuja huu-
muremia ja lounaispuolen ulkopuolel-
la kaksi palasta mustaa, teroantapais-
ta ainetta, jotka muistuttivat maapih-
kaa. Toisessa ja kolmannessa arkusja oli
myös vähän tukkaa.

Kun vihdoin arkut olivat hajotetut ja niiden alla oleva kivipermanto poistettu ruvettiin hakemaan kalliopöytälistä multaa, jossa oli paljon kivihiukskoja sekaisin; nothkon pohjasta löytyi siellä taalla vähän polttetuista luista ja hiilimaskaa sekä eräs pieni tinasta eli vaaleasta pronssista tekty ympyräinen ja ohut napin muotoinen esine, jonka alipuolella oli neliskulmaisen nastan tynki. (Kts. kuva 76, joka on muistin mukaan piirretty.)

Sisimmäisessä perustus kehässä oli muutamia laakoja ihan arkkukiven viressä (ulkopuolella), joiden päällä, alla ja ra'oisia oli hyvin paljon

!) Tuon kapinseen olin pannut säilyyneritykselle paikalle raunion ulkopuolella, johon se valitettavasti unohtui, kun työn lopetettua, tuiman sateen alta oli vuorelta kiiruhdaminen pois.

polttetuista luista ja luusorasta kel-taisen ruskeaa multaa. Lännessuolisen osan pohjaa myös paljastettiin ja haettiin, mutta tulvava sade teki tarkan työn mahdottomaksi.

Fulkkilan maalla, talon itäpuolella on korkea ja metsäinen Kuitamäki, ja sen laella kolme isoa kasaa vähän matkaa toisistaan. Itäisin on 25 met. pitkä S-L, 23 m. lev. S-E, rakennettuna kalliion viirteelle on sen korkeus vaihteleva, läällä 1,50 met. viirteellä 3 met. Raunio on ikaäskiin kahdessa osassa, joista läntinen ja suurempi on ympyräinen. ^{Kuvat 77 ja 78} Restimäinen eli lännessuolimainen on pienin; se on kaivettu pohjaa myöten ja nyt muodostaa pyöreän kivivallin, jonka pohja on 3-3,20 met. ristiinsä. Nämä ovat luultavasti ne kaksi rauniota, joita kreivi A. Armpell ja yliopp. Stolpe, tätä nykyä Tampereen reaalikoulun rektori, on tut-

kinut. Edellinen, jota sanotaan "Viita-
mäen kromuksi", sisälsi "vähän poltte-
kuita pienten elainten luita sekä luun-
solman jostain suuremmasta elävästä,
linnun luun, pienen linnun höyhenen,
pienen kiilikappaleen ja kaksi kapi-
palletta kaunista kranaattia. Kuo-
löydöt olivat sileällä kivitäällä ja
se laatta lepäsi hiedalla jota nähtä-
västi oli tuotu vuoren kukkulalle.
Toinen, vähempi raunio sisälsi hiiltä
ja palanutta puuta, paljon puolek-
si mädännyttä tuhta sekä aliosan
jokseenkin sievätekoisesta sinihar-
maasta savi astiasta, muodoltaan
ja kooltaan kuin savikukon jälke-
ssa. (kts. kuva 52. d.).

Eraassa kirjessa sanoo Ormpelt
että toinen raunio oli riutunut kokon-
nin että suuret kivet sinä sivat
muodostaneet aukkoa, kuten toisessa,
ja lisää kranaatteja mainitsematta,

että löytojen seassa myös oli teroitettu
limsio. (1.)

Kolmas ja luoteisin raunio on 15 met.
P-C, 18 met. I-L, korkeus on 2,50 à 3
met. (4 eli 5 kyyn.); se on päältä kolmes-
ta kohden vähän kuopallaan. Sieltä on
kaunis näköala yli Halikon lahden.
(kuva 79.).

Treitän (Breidilän) maan Friisin
torpan eteläpuolella vähän matkaa
Fulkkilasta länteen, on korkealantai-
sella, kallioisella niemellä, lähellä
Halikonlahden rantaa eheä kivikasaa,
8-10 met. ristiänsä ja noin 1 meterin
korkeinen. Se on metsäisellä alalla
ja vahvan sammaleen vallasfa. (kts.
kuva 80.).

Palon kauppialan itä- ja eteläpuo-
lella on 2 à 4 virstan laajuinen vilje-
lyksessä oleva tasanko, joka epäilemät-
tä ennen on ollut meren lahtena. Piitä
H. R. Aspelinin luennot talvella 1885.

pistää etelään soukka ja mutkainen
alankomaan haaraus, jonka läpi vir-
taa eräs kauppalan kohdalla Uste-
lanjokeen laskeva oja, jota sanotaan
Salmeksi. Sen latva tulee Pukkilan
tienoolla aivan lähelle sitä vesipe-
räistä nütty maata, joka Kijalan
ja Pullolan talojen välitse utettuu
aina Kistolaan saakka ja vielä eräs-
sä 1770:den kartassa oli merkittynä
1/2 peninkuorman pituisena järvenä,
nimeltä Masjärvi. Luuloni on sen
vuoksi että salmi muinoin on yhdis-
tänyt Masjärven ja Halikon lahden,
ainakin künteät muinaisjännökset
ja muutamat löydöt osoittavat että
Salmi ennen aikaaan on ollut kul-
kuväylä sisämaahan. Luettelen siis ne
muinaisjälleet, jotka tämän entisen
vesiston partailla ovat.

Karjaskylan Kollarin maan met-
säjä, noin 4 virstaa kylästä päin koit-

lista on keskellä sydänmaata eräs mäki,
nimeltä Liinamäki ja sen etelä-eli-
lounaispuolella samanniminen nüt-
ty. Liinamäki on hyvin rotkonen ja
täynnä suuria vuoresta irtaantuneis-
ta kivi- ja kalliolohkareita, niin
että asemapiirroksen tekeminen oli
varsin vaikeaa. Mäki on melkein
kuin kahdeksa osaa: Pohjoisosa on
korkeampi ja sen koillispuolella jyrkin,
itäpuolella on rotko, jossa oli kiviä.
Eteläosa on matalampi ja päättä-
jotenkin tasainen (kuitenkin joku
kõyräs); sen etelän puolisella vier-
teellä on joku rotkontapainen lu-
oma, jossa nähdään kiviä noin 30 a
75:n askeleen pituudelle, selviä valli-
tuksen jäännöksiä ei ollut missään.
Liinamaen ympärillä näkyy kaikkii-
alla metsäistä alankomaata, kenties
korpia sekä niiden takaisia vuoren-
kõyräitä. (Kuva 81.)

Laman talon maalla, länsipuolella
Kiskoon vievää tietä ("lankatie") on kor-
kea vuoren kukkula nimeltä Katin
kalliomäki (tois. Katinkalmamäki),
jonka laella mykiveälle kalliolle on
tehty hautaraunio, 14 met P-E, 11,50 met
T-L, korkeus 1,20 met. Näköala talon
kirkolle ja kauppialalle. (kuva 89.).

Karjaskylän ja Hakostaron kan-
karen välillä (tois. Kollarin maalla)
oli 1840-luvun alulla, 450 kyynärää
kaakkoon päin Palmesta, kahden kyyn-
ärän syvyydeltä löytty yhdestä tam-
mihirrestä koverrettu ruuki (tois.
laudoiesta tehty). Se löytyi savi pohjalta
paikalla, josta tunkioon multaa kai-
vettiin. Ruukissa oli ollut kiinnitet-
tynä juomalasin avaruinen rauta-
rengas, jonka Tuomari Hjelt joka täs-
tä kertoi sanoi nähneensäkin.

Karjaskylän Eerikin maan Kar-
siomäellä itäpuolella yllä mainittua

lankatietä on samallinen, keskeltä
hävitetty kivikasa, 10,50 met. P-E,
8,50 m. T-L, korkeus 1 metri. Raunion
sisällä oli 6,50 meterin pituinen, soikea
ja puoleksi rikkunut perustuskehä; sen
eteläpäässä oli arkku, jossa ainoas-
taan yksi eteläinen seinäkivi (1:n met:n
pit. puolen met. korkeinen laaka) on
selvä, kaksi muuta seinää epäselvää
ja neljäs poissa. Kehän toisessa pääs-
sä oli luultavasti myös ollut arkku,
siitä päätetään että siellä vielä oli
useita kivilaakoja pysty nojassa. Alin-
maisena kivikerroksen alla oli pitkin
raunion pohjaa 5 à 10 centimeterin vah-
vasta ruskeaa hietasoraa. Itäpuolella
arkkua kävi 0,10 à 0,30 met. syöjinen
rotko kalliossa, jonka pohjassa oli
mustaa karkeaa hietamultaa, luul-
tavasti savensekaista eli homehtu-
nutta, taikka, niinkuin työmiehet ar-
velivat, pottettua. Siältä oli rotkossa

siellä täällä ja vähän muuallakin rautarautaa; luita ja muinaiskaluja si löytyneet. (Kuvat 83 ja 84.)

Taman mäen itä-vierteellä, sa-
nottiin eräässä sileässä kalliössä maan-
tien vieressä olevan rautarengas, jö-
hon muinaisina aikoina, veden kor-
keammalla ollessa laivoja on kytket-
ty kiini, sitä en kumminkaan saa-
nut nähdä.

Tappurien, Hankavuoren ja Hakos-
taron kylät sijaitsevat eräällä saa-
rekkeella ylläkerrotulla alankomaal-
la, länsipuolella Salmea. Saarekkeen
jakaa Hakostaron kohdalla kahtia
eräs laakso, jonka keskeltä ihan ta-
lon vieressä nousee sileä rotkoton vuori
nimeltä Linnmäki, Hankaren maan-
tan yhdistetyn, nyt hävinneen Tuomalan
talon maalla. Linnmäki on
noin 75 jalan korkuinen, matalampi
kuin muut lähiset vuoren kukkulat

Kummallakin puolen; pohjoispuoli
luisua sileäntaista kalliosta; itäpuo-
li vähän jyrkempi, maatonut ja
metsistynyt, eteläpuoli pitkän loi-
vaa metsistyneellä kangasmaata, jö-
ta hyvin pääsee ylös; länsipuolella
on jyrkkä kallionsiinä. (Kts. kuvat
85, 86 ja 87.) Mäen päällä, vähän a-
lompänä vuoren lakia, käy itä- ja
eteläpuolella kaksi nurmettunutta
ja metsistyneellä vallia, jotka kaak-
koon päin, missä kumpainenkin
loppuu suurella pieli-kivellä, muo-
dostavat suoran kulman ja portti-
käytävän. (Kts. kuva 88.) Walli itä-
puolella on 30 met. (43 askelta) pitkä,
noin 1½ kyyn. kork., pohjoispäässä
matalampi; eteläpuolella 15 met. (22 askelta)
pitkä ja noin 4 met. leveä; mäki eli
sisäpuolella on se 1,10 met. korkea, ul-
kopuolella miehenkorkeuinen eli 1,80 m,
vaan länsipäässä matalampi. Yhtä-

suuntaisesti viimeksimainitun kansa-
kää itäpuolisen vallin keskipaikoil-
ta länteenpäin lyhyempi ja matalam-
pi poikkivalli. Porttikäytävä on maa-
tunut, niin että pohja siinä on nousut
korkealantaiseksi; pielikivet ovat 1,50
met:n pituiset ja lähes 1 met:n kor-
kuiset; portin leveys 1,40 met. Warus-
tuksen sekä ulko- että sisäpuolella,
jopa itse vallifakin on nähtävänä
toistakymmentä kuoppaa maassa joi-
ta Hankaren omistaja Tuomari Hjelt
arveli nauris- eli perunakuopiksi.

Koska tämä vallitus rakennuksen-
sa puolesta näkyi eroavan niistä
linnoituksista, joissa irtonaisia kiviä
ilman sitoma-ainetta on lajätty eli
ladottu päällitysten, suoritin tässä
kaivauksen. (Kts. kuva 89.).

Ensin paljastettiin eteläisen vallin
itäinen pää 5:n met:n pituudelle ja
sitten tehtiin 2,50 meterin levyinen poik-

kileikkaus pohjaan asti, josta selveni
että valli on pohjustettu yhdellä ker-
roksella isompia kiviä, että keski-
kohdalle on pitkin vallia tehty 0,40:n
met:n vahvuinen muuri, johon 5 ki-
vikerrosta on ladottu päällitysten
1,10 met:n korkeudelle; että muurin
sisä- (pohjois-) puolella on samallai-
nen, mutta matalampi ja eteläpuo-
lella kolme riviä, joista ulommai-
nen on tehty isoista 1 ja 1,50 meterin
pituisista kivistä, jotka estävät val-
lin vierimistä. Kivet keskimäisessä
muurissa ja myös muissa ladelmisissa
ovat yhdistetyt saviruukilla, joka
Prof. E. Hjeltin tutkimuksen mukaan,
sisältää suurimmaksi osaksi kalkkia
ja hietaa sekä ainoastaan hyvin vä-
hän savea. Porttikäytävän keskipai-
koilta löytyi hiedansekaisesta maas-
ta lapion syvyydeltä varhemman rau-
takauden veitsenterä raudasta ja sen

lähitienoilla rautapeltin kappale
yhdellä mittaus naulalla, arvatta-
vasti myöhemmittä ajoilta. - Itäisen
vallin eteläpäätä paljastui myös sen
verran että tuli näkyviin kiviladell-
mat sellaiset kuin asemapiirroksessa
näkyvät. Kivien välissä, portin poh-
jois puolella oli suuri joukko puun-
hiiliä noin 1 met:n verran veitsen löy-
töpaikasta.

Slakostaron Linnmäki on epäile-
mättä ollut tärkeä varustus salmen-
suussa, joka on suojellut asukkaita
sisämaan vesistöjen partailla.

Kun Kälpiön maalla Salmenkän-
si rannalla tehtiin peltoa, tarvittiin
"viilinsrauta" kiini puuhun, joka nos-
tettaessa huomattiin veneeksi; kooli
oli ollut 5 syltää pitkä ja kaaret
selvät. Amittaisena luonnon ilmiönä
huomautettiin myös että tämänjär-
ven muun talon maalla löytyy miit-
tyisiä

76.
suolaisia paikkoja, joissa si heiniä saa-
da kasvamaan.

Dirkkulan maalla, talon pohjois-
puolella on mäki, nimeltä Uttiskamä-
ki, jolla on puoleksi hävitetty kivi-
kasa 10-10,50 met. ristiinsä; korkeutta
ei voi arvostella. (Kuva 90.)

Lähellä Dirkkulaa on Ullenbölen
talo, jonka takana kohoaa melkoinen
Ilmusmäki. Päästä penkereen ta-
sangosta mäen päällä nousee 5:n
meterin korkuinen kallion seinä,
jossa on luonnon muodostama luola,
Ilmusmäen luhdiksi mainittu (Kts.
kuva 91. J. 2, 50 met:n levyisestä ja
miehen korkuisesta suusta kääntyy
luola vasemmalle, on noin 5 met. pit-
kä, 1,50 met. leveä ja 3 met. korkea.
Parikymmentä askelta siitä lou-
naasen on kalliosseinän päällä iso
ehea Hüttentarha, jota sanotaan Il-
musmäen kruunuksi; se on 15-17 met.

ristänsä, 3 met. (5 kyyn) korkea ja keskeltä hiukan kuopallaan. (Kts. kuva 92.). Kiereen ovat lapset tehneet leikkihuoneen raunion kivistä. Saman kallion syrjällä vähän matkaa itäänpäin on toinen iso kiviroukko, 80 askelta pitkä, 15 ask. leveä, luultavasti luonnon muodostus.

Ilmusmäestä ja yllä kerrotusta Linmäestä on kansassa säilynyt seuraava tarina: "Kun piru oli joutunut vihoihin Ullin kanssa" aikoi hän viedä Linmäen (minulle kerrottiin: Miesmäen) Ilmusmäen päälle, siten estääksensä auringon paistamista Ullille. Puna aikoesja valjasti piru kaksi karakkaa Linmäen eteen ja lähti tuota kuormaa ajamaan. Kun oli silloin eräs sotamies (toisin: Hossa-
mäen torppari) tullut vastaan ja jäänyt ihmettelemään tuota kulkua, niin piru siitä närkästyi, otti ja löi miehen

kuoliaaksi vuorta vastaan, jonka nimi sen eraan perästä on Miesmäki. Lisko pirun voimat vihdoin loppu-
neet, vai mikä oli syynä että jätti Linmäen nykyiselle paikalleen". (J. R. A. Luennot 1883.).

Pettilän eli Karlbergin lähellä, talon pohjoispuolella sanottiin myös olevan Hüttentarha korkealla mäellä.

Kurjenpahnan ja Tullolan välillä on korkealla Kaudan mäellä iso kivi-
kasa, jota sanotaan "Jäturkastiksi" ja joka Björckin mukaan on noin 30:n syl-
len pituinen, 15 sylen levyinen ja 2-3
kyynäran korkeinen korkeimmalta koh-
dalta. Puna oli sekä suuria että pie-
siä kiviä huiskin haiskin; Björck ei
voinut sitä muuksi päättää kuin luon-
non muodostamaksi.

Kurjenpahnan tienoilla oli sata-
kuopiasta löytty kumpaisistakin päästä

rikkunut vasarakirves, vasarapiäissä
on vielä vähän merkkiä valinkarjasta.
Tuotu museoon.

Alas-Aijalan talon Eusfilan tor-
pan maalla oli kietakuopasta ["lähellä
Muurla-joen rantaa" (92)] löytty pienuen-
lainen, cheä vasarakirves, jonka sain
mukaan.

Aijalan lähellä, länteenpäin kyl-
lästä sanottiin olevan kaksi kivikasaa
eräällä Kovaskallio-nimisellä maella.

Kun Karjulan kylän Marieber-
gin maalla Kirjolan torpan luona
raivattin viljelysmaaksi erästä met-
samaata Pullassuon rannalla, virstan
vettä "Muurlan joesta", löytyi litteän
vasarakirveen terä puolikas, varus-
tettu valin- ja teräharjanteella sekä
Tasa-si matala ovsitallta harmaan
sinisestä kivistä. - Saman Kirjolan
torpan harjanlaitumella, joka tehtiin
kuokkamaaksi, löyettiin pieni värelle-

78.
päin hoikkeneva kiwikirves.

Kistolan kylän Kuokkilan ja Ai-
reken maitten alle kuuluvalla Krouvin-
maella, joka on Kistolan ja Ison Pullolan
välillä, pohjoispuolella maantieta, löy-
tyn yhteensä 9 hautarauniota, joita sa-
netaan Ilmurien kivihaasoiksi. Mael-
lä on kaksi pohjoisesta etelään käypää
harjannetta, joista itäinen on Aireken,
läntinen Kuokkilan maata. Nämä ovat
luultavasti samat rauniot, jotka Björck
sanoo löytyvän Kuoppalan maella ja mai-
nitun "hiittenkiukaiksi". (kuva 93)

Kuokkilan puolella on 8 rauniota pu-
rakkaan maan harjanteella, niistä on
5 pohjoista lähempänä toisiaan, kolme
eteläistä, jotka myös ovat yhdessä ryh-
mästä, 50 askelta edellisistä. Maelta on
kaunis näköala länteen avaran laak-
son yli, jossa Ison-Pullolan Ylistupa
ja Ulestupan nimiset talot sopivat nä-
kymaan. (kts. kuvat 94 ja 95). - Eteläisin rau-
ni. Tuon nimien johdosta mainittakoon että

niö on 9 met. ristunsa, 1,50 met. korkea,
toinen 3 met. rist., 0,50 m. kork., kolmas
4½ met. rist. 0,70 met. kork. - Neljäs
on 4 - 4,50 met. ristunsa; sitä on päät-
tä kaksi hävitetty, niin että 5-kul-
mainen kiviarkku, josta kansikivi
on pudonnut sisälle, selvaan on nä-
kyvä. Kuudes raunio on ainoastaan
pieni kivilaji toista meteriä ristun-
sa; kuudes 4,50 met. ristunsa, aivan
matala; seitsemäs 8,50 - 9,50 m. rist.,
1,20 met. korkea; kahdeksas ja pohjoi-
sin, jota myös tutkittu, oli 4,50 - 5,50
m. ristunsa sekä 0,50 m. korkea.

Kümmeksi mainitun keskeltä eli län-
siosasta oli kiviä ennestään revitty pois,
niin että keskellä oleva arkku jo oli

Kun kerran muutamasta kivistä lausuin
epäilykseni, tokko se kuuluisi raunio per-
ustukseksi, vakuutti yksi työmiehistä:
"kyll' se ja' on mit' Ilmuriin kiviä."

näkyvässä. Se oli suunnikkaan muotoon,
pohjoiseen ja etelään rakennettu; pit-
källä sivuilla oli kaksi meterin pituis-
ta kivilaakkaa nostettu syrjälleen, etelä-
pää suljettu neljällä pienemmällä ki-
vella, pohjoispuoleen seinälaakka kaatunut
lamalleen; yksi meterin pituinen kansik-
kivi, joka pienemmilla liuskoilla oli tu-
kittu liikkumattomaksi, lepäsi paikoillaan
pohjoispuolen arkku. Arkun koko pituus
ulkoa mitaten lienee ollut 2 met. leveys
1 met. Sitä ympäröitsi kaksi vieritysten
olevaa kivikettä, molemmat osaksi rikko-
tut, sisimmäinen (3,60 - 3,90 m. rist.) kaak-
koispuolelta, ulommainen (5,50 - 6 m. rist.)
pohjois- ja eteläpuolelta. Kuva 96. näyt-
tää raunio muodon luoteisesta katsottu-
na päättimäisten peitto kivien pois-
tettua. Kaikkialla sekä kehien välissä
että kivien alla oli ohut kerros härkää
hietaa, jonka alla heti paljas kallio
tuli vastaan. Sisimmäisen kehän ulko-

puolella, raunion länsi osassa, löytyi 0,20 met:n levyisen laakan alla vähän poltettua luuta ja hiiltä ja siitä vähän etelään noin 3 hiili kappaleita. Arkusta ei löytty mitään. (kuva 97.).

Paman maan itäisellä harjanteella, joka on Skirken maalla löytyy yhdeksän ja isoin kivikasa 13,50 - 15 met. ristiänsä ja noin 1,50 met. korkea; se on keskeltä hajotettu melkein pohjaan saakka. (kts. kuva 98.).

Kristolan kylän alaa on myös eräs vähälantä maki keskellä viljelysmaitojen etelä- ja maantien itäpuolella, nimeltä Joksaronmaki. Siinä sanottiin myös olleen Ilmurin kivikasa, josta kumminkaan nyt ei enään mitään jälkiä näkynyt. Sellaisista kivikasista on muuta ennen maalimassa sadittu. Krouvin mäestä ja Joksaron mäestä ovat kiviä paiskelleet vastuksin.

Syymäellä Muurlan Isontalon maalla ja sen länsipuolella on kaksi pientä kivikasaa, joita Björökin mukaan sanotaan "vareiksi". Toinen oli 3,50 m. ristiä ja varustettu 6 kivisellä perustuskehällä, vaan helaavalkiain kautta suurimmaksi osaksi palanut soraksi; kaimistytöitä täytyi tukka polyn vuoksi keskeyttää. Toinen raunio lienee nykyäiköinä koottu helaavalkioita varten. Syymäeltä on kaunis näkö-ala Muurlan kirkolle ja Yllisjärvelle. (kuva 99.).

Paman maan pellosta oli työmies Joh. Widén löytänyt sievan ^{kivisen} kolmikääräisen (kaula-) koristuksen; laidassa olevaa reikää, jota lapset olivat suurentaneet oli alusta ollut niin suuri että ainoastaan isompi neula olisi mennyt läpi. Sen lahjoitti P. Muinaismuisto-Yhdistykselle kanttori Johan Lagerström.
Boten kylän Yrjölan maalla, Yllisjär-

ven lausuan itäpuolella kohoaa pitkä pohjoisesta etelään käyvä, kahdesosa osassa oleva mäki (kuva 100.), jonka pohjoisella kaunistaa koivumetsää kasvavalla töyryällä on kaksi kasaa mäen etelärinteessä, toinen 11 met. ristinsä ja meterin korkuinen, toinen eteläisempi, mäen juuresta, $3\frac{1}{2}$ meteriä ristinsä ja noin 0,50 m. korkea. Viimeksi mainittua kaivettiin, siitä alempana. Mäen eteläinen töyräs sanotaan Kuturmäeksi, on pitempi ja enemmän hakometsää kasvava; siellä löytyy 5 samanlaisia kivikasaa. Eräällä penkereellä länsiviereisellä on yksi, josta paljon kiviä on poisrevitty, 10 met. ristinsä, toinen on siitä itänpäin, kuten kaikki seuraavat mäen harjalla, 3,50 m. rist., kolmas 5 met. S-E. ja 4 m. S-L, neljäs 5,50 met. rist., 0,60 m. korkea; viides ja eteläisin on pieni ja melkein kokonaan hajotettu.

Eteläisestä rauniosta koivumetsässä oli paljon peittokiviä ennen keitelty pois. Se on tavattoman matalalla paikalla mäen juuresta, melkein kallion rotkossa. Peittokivien poistettua selveni kolme perustuskehää, joista ainostaan 2 sisimmäistä on jokseenkin eheää. Kesellä oli arkkurakennus, joka ei paljon kohonnut kehäladelmien yli. Se oli tehty seuraavalla tavalla: launaispuolelle oli yksi seinäkivi syvälle asetettu ja koillispuolelle toinen lamalleen, viimeksi mainitun päällä oli kolme pientä kiveä piirissä ikäänkuin jonkunlaisena pienenä tulensijana ja niiden sisäpuolella, samalla pohja kivellä toista korttelia laaja laaka. Tämä pesä oli arvaellavasti tuhann säiliöksi tarkoitettu, vaikka ei siitä nyt ainakaan mitään löytynyt. Koko tämän rakennuksen puitti eräs iso ja paksu paasi, 0,60 m. laaja ja noin 0,20 m. paksu.

Melkein kaikkialla tuli kivikerroksen alla vastaan ensin mustaa multaa, siten nähtävästi koskematon kietä, pohjoispuolella oli ruskeankarvaista, hienoa ja ikaäskuin poltettua kietä.

Arkun eteläpuolella löyettiin vähän poltettuja luumurenia ja hiltta, hiltia löydettiin monesta muustakin paikasta, sitä paitsi löytyi kivien ra'oista paljon polttamattomia luita, raakun eli simpukan kuoria ja kirsimarjan pähkinöitä, luultavasti jäännöksiä korp-pien, koirien ja ihmisten aterioista. (kuva 101.).

Björökin mukaan löytyy myös Nikulan Waremaella kaksi kivikasaa.

Järvisten kylän lähellä, Kosken kartanon alle kuuluvan Yltjärven (ent. Pajarin) maalla, puoli virstaa lanteen Muurlan eli Yltjärven pohjoispäästä, kohoaa noin 200 jalan korkuinen Linna-mäki, jota kolmelta pohjoiselta puolelta

ympäroittää viljelykseen otettua alankomaata (luult. muinoisista järven pohjaa), vaan lounaispuolelta kannaksen kautta on yhdistetty laajimpiin metsämaihin. Länsipuolella on näet soukka lahden muotoinen rämeläakso, josta oja juoksee vuoren pohjoispuolitse. Luoteiseen puolta L: mstä pieni metsäinen mäen haaraus ja kaakkois-puolella on se yhteydessä kahden toisen mäen kanssa, jotka eteläänpiäin loivenevat ja muodostavat kannaksen (kts. kuvat 102^a ja 103.) - Kuori on pohjois-, itä- ja eteläpuolelta äkkijyrkka; ainoastaan kahdesta länsi- eli luoteispuolella olevasta nousunotkosta voi vaivalla kiiveta ylös. Korkein huppura on vähän soikean muotoinen, pisin väli P-E. 280 askelta, P-L. 175 ask. Kuten kuvasta N° 102. b.) näkyy on länsipuolella noin 50 ask. pitkä kivillä täytetty pengeri; luoteisen piäin koittaa kaksi rotkoa, joista

pohjoisimmassa on selvä vallin jäännös. Itäpuolella on pitkä, 4:n askeleen levyinen rotko, jonka kummallakin puolen nähdään jylhiä kalliin portaita, selvää varustusta siinä ei voinut huomata, muuta kuin isoja kalliin lohkaraita. Vuoren halki käy ainakin 3 metrin syvyinen ja kapeimmasta paikasta noin 10 ja 12:n metrin levyinen rotko, joka eteläänpäin erään kalliin kielen kautta haarautuu kahteen soukempaan. Toisen suussa näkyi muutamia isompia kiviä, toisessa ei mitään.

Tuon emajuovan pohjoispuolella nähdään mitä jylhimpiä vuorenrotkoja. Läntisiin (kts. kuva) on suurin ja muodostukseensa katsoen omituisin, 14 ask. leveä ja noin 40 ask. pitkä; sen poikki on isoista kivimöhkäleistä, 1-2,50 met. kanttuinsa ja pienemmistä, rakennettu valli, joka ennen on mahtanut olla korkea, mutta nyt, suureksi

osaksi on vierinyt maen rinnettä alas, niin että ainoastaan hyvin säilynyt perustus on jällellä. Kieroisessa, 12 ask:n levyisessä rotkussa, jonka edellisestä eroittaa eräs pitkä, noin 3:n metrin vahvuinen ja 6:n met:n korkuinen kalliin seinä, löytyy myös vallin jäännöksiä. Seuraava 4 askeleen levyinen on samalla tavalla varustettu; neljäs ja itäisin on 7 ask., vaan siinä on vallin jäännös epäselvä.

Mainitsemista ansainnee vihdoin se seikka että tuon vuoren halki käyvän rotkon pohjassa, maen keskivaikeilla eli tasaisella nurmella kymmentenkunta isoja (jopa 1 meterinkin pituisia) kiveä asetettu siten, että muodostivat kaksi suoraa kulmaa, itä-askuin jäännös vuoren perustuksesta. Ladelma oli yhdellä puolen noin 6 m. ja toisella 5 m. pitkä. Erätoinen kiviryhmä oli tästä muutamia askeleita itäänpäin

(kto. kuva 102. d.). Paikka on hyvässä kät-
 kössä, kolmelta puolelta kun on korke-
 ain kallioin ympäröimä, se ajatus siis
 ei voi olla kaukana että tässä aikoi-
 naan on ollut joku salainen säilytys
 paikka eli pyhäkötö.

Uliopiston museossa on tallella kak-
 si vasarakirvestä Ulkelasta, joista
 toinen on löytty tietakuopasta Jupru-
rimäessä, Salon ja Muurlan kappre-
 lin välillä.

Pitä paitoi löytty museossa 5 Ul-
 kelan kirkosta lahjoitettua pyhimyksen
 kuvaa ja rautainen ritari puku, joka
 tarinan mukaan on ollut jonkun Horn-
 suuren jäsenen oma.

N. 1784 löysi eräs torppari Ulkelan
 pitäjässä muutamia vanhoja ruotsa-
 laisia rahojia!

!) Liljengren, Witt. Hist. v. Ant. Nord. Handl.
 Tom. XIII s. 202.